

Justin de Martelaar. De eerste apologie (pleitrede) van Justin¹

Hoofdstuk 1

[Aan de ontvanger.](#)

Aan keizer Titus Ælius Adrianus Antoninus Pius Augustus Caesar, en aan zijn zoon Verissimus de filosoof, en aan de filosoof Lucius, de eigen zoon van Caesar, en de geadopteerde zoon van Pius die graag leert, en aan de heilige Senaat, met het hele volk van de Romeinen, ik, Justin, de zoon van Priscus en kleinzoon van Bacchius, afkomstig uit Flavia Neapolis in Palestina, stuur deze boodschap en petitie namens degenen van alle naties die onrechtmatig gehaat en opzettelijk misbruikt worden, zelf ben ik één van hen.

Hoofdstuk 2

[Er moet recht gedaan worden.](#)

Voor wie oprecht eerlijk² en nadenkend zijn is het normaal³ om wat waar is te eren en lief te hebben. Diegenen weigeren om traditionele meningen te volgen als die waardeloos blijken te zijn. Want niet alleen gezond verstand leidt ons om degenen die iets verkeerd gedaan of geleerd hebben af te wijzen, maar het is de taak van wie de waarheid liefheeft om, ondanks alles, ook al is het doodsbedreigend, boven het eigen leven uit, te kiezen en te zeggen wat klopt. Luistert u dus goed, u die eerlijk en nadenkend genoemd wordt, bewakers van recht en liefhebbers van onderwijs, geef gehoor aan mijn boodschap, en als u werkelijk zo bent, dan zal dat duidelijk worden. Want wij zijn niet met deze brief gekomen om u te paaien of u een plezier te doen met dit bericht, maar om te smeken dat u recht uitoefent na een gedegen en rechtvaardig onderzoek, niet gespeend van veroordelen of gedreven door verlangens om bijgelovige mensen te behagen. Ook niet geleid door verstandeloze impulsen of kwade geruchten die al lang rondzingen, om zo een besluit dat tegen uzelf ingaat te nemen. Want wat ons betreft, wij vinden dat ons geen kwaad aangedaan kan worden, tenzij wij als misdadigers veroordeeld kunnen worden, of dat bewezen is dat wij slechte mensen zijn. En u, u kunt de dood toebrengen, maar ons niet deren.

Hoofdstuk 3

[Beroep op gerechtelijk onderzoek.](#)

Maar laat niemand denken dat dit een onredelijk of achteloos statement is, dat wij vragen dat de beschuldigingen tegen de Christenen onderzocht worden, en dat, als ze onderbouwd zijn, zij de straf

krijgen die ze verdienen [of dat uzelf hen liever straft]. Maar als niemand ons voor wat dan ook kan veroordelen, dan staat de juiste argumentatie u niet toe, al zijn er slechte geruchten, om onschuldige mensen te veroordelen, en kijk dan eerst naar uzelf, die denkt dat u geschillen kunt beslechten, niet door te veroordelen, maar vanuit het hart. En elk weldenkend persoon zal dit als de enige eerlijke en evenwichtige toepassing beschouwen, namelijk, dat de beschuldigten een volledig verslag van hun eigen leven en leer geven, en dat, aan de andere kant, de heersers hun besluit nemen vanuit het beluisterde, niet vanwege geweld en overheersing, maar vanuit respect en weloverwogen, want dat levert zowel de heersers als de onderdanen winstgevende vrucht op. Zelfs heeft een van de voorouders dit gezegd: 'Behalve wanneer zowel heersers als onderdanen overleggen, is het onmogelijk om naties gezegend te maken.' Daarom is het onze taak om iedereen in de gelegenheid te stellen om onze levens en ons onderwijs te onderzoeken, zodat wij geen straf opgelegd krijgen vanwege de geestelijke blindheid van degenen die het gewend zijn om onwetend te zijn over onze zaken. En het is uw zaak om als goede rechters beoordeeld te worden als u naar ons luistert, zoals het verstand dat vereist. Want als u niet doet wat eerlijk is als u de waarheid gehoord heeft, dan heeft u geen excuus tegenover God.

Hoofdstuk 4

[Christenen alleen onterecht veroordeeld om hun naam.](#)

Het louter gebruik van een naam leidt in niets tot een vonnis, of dat nu goed of slecht is, behalve de acties die in die naam gepleegd worden. En werkelijk, als men al een beetje oordeelt op grond van de Naam die ons tot beschuldigten maakt, dan zijn wij voortreffelijke mensen. Maar wij vinden het niet juist om u te smeken om alleen maar om die Naam vrijgesproken te worden, wanneer wij als misdadigers veroordeeld worden. Maar, aan de andere kant, als uitgezocht is dat wij geen misdaad begaan hebben, of het nu gaat om hoe wij ons noemen of hoe wij ons als burgers gedragen, dan is het uw taak om er oprecht voor te waken dat een gerechtvaardigde straf oneerlijk wordt opgelegd, door het straffen van hen die niet veroordeeld zijn. Want op basis van een naam kan geen lofprijs of straf met gezond verstand worden opgelegd, behalve als iets uitmuntends of laagwaardigs bewezen wordt. Ook degenen onder uzelf die beschuldigd worden straft u niet voordat ze zijn veroordeeld. Maar in ons geval accepteert u de naam als bewijs tegen ons, en dat terwijl, voor zover het de naam betreft, u beter onze aanklagers zou kunnen straffen. Want wij zijn beschuldigd om

Christen te zijn, en om te haten wat uitmuntend (Chrestian) is, dat is verkeerd. Nogmaals, als iemand van de beschuldigen deze naam verloochend, en zegt dat hij geen Christen is, dan spreekt u hem vrij op basis van het gebrek aan bewijs tegen hem als misdadiger. Maar als iemand belijdt dat hij een Christen is, dan straft u hem op grond van zijn belijdenis. Het recht vraagt er echter om dat u zowel onderzoek doet naar het leven van hem die belijdt als van hem die ontkent, zodat door zijn daden het duidelijk wordt wat voor man ieder is. Want zoals sommigen, die door Christus de Meester geleerd zijn om Hem niet te verloochenen, anderen bemoedigen wanneer zij ondervraagd worden, zo is het goed mogelijk dat anderen ('Christenen'), die een slecht leven lijden, iedereen die het op zich neemt om alle Christenen zonder onderscheid van goddeloosheid en misdaad te beschuldigen in de kaart te spelen, en ook dat is niet goed. Want ook onder de filosofen doen sommigen zich voor onder die naam en kledij, zonder iets te doen dat hun vak eer aan doet. Want u weet maar al te goed dat degenen wiens meningen en onderwijs van oudsher nogal verschilde, toch allemaal met de naam 'Filosofen' worden aangeduid. Van hen onderwezen sommigen atheïsme. Ook de dichters onder u gaan lacherig om met de onreinheid die Jupiter met zijn eigen kinderen bedreef. En zij die nu dit soort instructies overnemen worden daar niet van weerhouden door u. Maar juist het tegenovergestelde, u keert prijzen en eerbetuigingen uit aan hen die de goden lyrisch beledigen.

Hoofdstuk 5

Christenen beschuldigd van Atheïsme

Hoe zou dat nu komen? Wat ons aangaat, die beloven om geen misdaden te plegen, of er dit soort goddeloze meningen op na te houden, onderzoekt u de aanklachten die ons opgelegd worden niet. Maar u geeft zich over aan onredelijke hartstochten en de ingevingen van boze demonen en straft ons zonder over een rechtszaak na te denken. Want de waarheid moet gezegd worden, omdat deze boze demonen vanouds spookbeelden van zichzelf hebben laten zien, zowel vrouwen verontreinigend als jongens schendend. Ze toonden zulke beangstigende beelden aan mensen, dat degenen die niet zelf nadachten over de daden die gepleegd werden, door angst overweldigd werden. Zo door angst overmand zijnde, zonder te weten dat dit demonen waren, hebben ze hen goden genoemd, en gaven ze allemaal de naam die elk van die demonen voor zichzelf verkoos. En toen Socrates het aandurfde, door écht na te denken en onderzoek te doen, om deze zaken aan het licht te brengen, en de mensen van de demonen te bevrijden, toen bewerkten de demonen zelf zijn dood via mensen die zich in de misdaad verheugen, alsof een atheïst en goddeloos persoon zijnde. De beschuldiging

aandragend dat hij 'nieuwe goden' introduceerde, en in onze plaats handelen ze net zo. Want niet alleen onder de Grieken had verstand (de Logos) de overhand om deze zaken via Socrates te veroordelen, maar ook onder de Barbaren werd men veroordeeld op grond van Verstand (de Logos) zelf, Die een vorm aannam en mens werd en Jezus Christus genoemd werd. En in gehoorzaamheid aan Hem ontkennen wij niet alleen dat zij die dit soort dingen deden goden zijn, maar beweren ook dat dit slechte en goddeloze demonen zijn, wiens handelingen onvergelijkbaar zijn met zelfs de mensen die naar wat eerbaar is verlangen.

Hoofdstuk 6

Beschuldiging van atheïsme weerlegd.

Dus wij worden atheïsten genoemd, en wij getuigen dat wij atheïsten zijn, voor zover het dit soort goden betreft. Maar niet wat de hoogst Waarachtige God betreft, de Vader van eerlijkheid en beheertheid en andere kwaliteiten, Die vrij is van alle onzuiverheid. Maar zowel Hij als de Zoon, Die uit Hem voortkwam en ons deze dingen geleerd heeft, samen met het leger van de andere goede engelen die net als Hem gemaakt zijn, en de profetische Geest aanbidden en verheerlijken wij, *hen* verstandelijk en naar waarheid kennend en zonder verwijt bekendmakend aan iedereen die ervan wil weten, zoals wij dat geleerd hebben.

Hoofdstuk 7

Iedere Christen moet via zijn eigen leven getest worden.

'Maar,' zal iemand zeggen, 'sommigen zijn nu ook gearresteerd en veroordeeld als misdadigers.' Want u veroordeelt velen, vele malen ook, na elk leven van de beschuldigde afzonderlijk grondig onderzocht te hebben. Maar dat geldt niet voor hen over wie wij spreken. Want wij geven dit toe, dat net zoals onder de Grieken degenen die dit soort leerstellingen onderwijzen eenduidig 'Filosofen' genoemd worden, hoewel hun leerstellingen verschillend zijn, zo geldt dat ook voor deze Naam waarvoor beschuldigingen onder de barbaren verzameld worden, deze wordt algemeen gebruikt door hen die wijs zijn én lijken. Want iedereen wordt Christenen genoemd. Daarom is het onze eis dat de daden van iedereen die bij u aangeklaagd wordt beoordeeld worden. Zo kan iedereen die veroordeeld wordt als misdadiger veroordeeld worden, en niet als Christen. En als het duidelijk is dat iemand niets te verwijten valt, dan kan hij vrijgesproken worden, omdat hij niets verkeerd doet door het simpele feit dat hij een Christen is. Want wij zullen niet eisen dat u onze aanklagers straft, zij worden al genoeg gestraft vanwege hun huidige slechtheid en het negeren van wat juist is.

Hoofdstuk 8

Christenen belijden hun geloof in God

En neem maar aan dat het voor uw bestwil is dat wij deze dingen zeggen, want wij zijn in staat om, als wij onderzocht worden, te ontkennen dat wij Christenen zijn, maar wij zullen niet leven als wij een leugen vertellen. Want, gedreven door het verlangen naar een eeuwig en zuiver leven zoeken wij de woonplaats die bij God is, de Vader en Schepper van alles, en haasten wij ons om ons geloof te belijden. Wij zijn er namelijk van overtuigd dat degenen die door hun werken aan God bewezen hebben dat zij Hem gevolgd zijn, en er van hielden om bij Hem te blijven zonder dat er een zonde die ontregelt bij is, deze zaken kunnen ontvangen. Dit is dus, in het kort gezegd, dat wat wij van Christus geleerd hebben en onderwijzen. Ook Plato, op vergelijkbare wijze, onderwees dat Rhadamanhys en Minos⁴ de goddelozen die tegenover hen gesteld werden zouden veroordelen. Ook wij zeggen dat ditzelfde gedaan zal worden, maar alles door middel van Christus, ook over de goddelozen, in dezelfde lichamen die weer met hun geesten verenigd worden, die eeuwige bestraffingen zullen ondergaan. Dus niet alleen, zoals Plato zei, voor een periode van duizend jaar. En als iemand beweert dat dit ongeloofwaardig of onmogelijk zou zijn, dan raakt deze 'vergissing' van ons alleen onszelf, en geen andere persoon, zolang u ons niet kunt veroordelen voor het doen van enig kwaad.

Hoofdstuk 9

De dwaasheid van afgoderij

Ook eren wij niet het soort godheden dat met vele slachtoffers en slingers en bloemen in heiligdommen geplaatst wordt, die door mensen gevormd zijn en 'goden' genoemd worden. Want wij zien in dat zij zonder ziel en doods zijn. Zij hebben de vorm van God niet, want wij denken er niet aan dat God een dergelijke vorm heeft, zoals sommige zeggen dat zij die namaken om Hem te eren. Maar zij hebben de namen en de vormen van die slechte demonen die verschenen zijn. Want waarom moeten wij u die daar al bekend mee bent vertellen in welke vorm deze kunstenaars ze gutsen en snijden, gieten of beitelen, de materialen bewerkend? En vaak vanuit waardeloos materiaal, alleen door de vorm te veranderen en een kopie van de vereiste vorm te maken, zo maken ze wat zij 'een god' noemen. Wij vinden dat niet alleen zinloos, maar zelfs beledigend naar God toe Die, met een onuitsprekelijke heerlijkheid en vorm, in naam zo aan vergankelijke dingen verbonden wordt, die voortdurend onderhoud vragen. En dat de makers van dit alles zowel onbeheerst als, zonder in details te treden, ervaren zijn in elk soort kwaad, dat weet u maar al te goed. Zelfs hun eigen meisjes die met

hen meewerken onteren zij. Wat is dat voor verliefdheid, dat losbandige mannen opgedragen krijgen om 'goden' voor uw verering te ontwerpen en te maken, en dat u zulke mannen ook nog eens aanstelt om de tempels waar ze zijn uitgedost te bewaken, zonder te beseffen dat het onwettig is om zelfs te denken of te zeggen dat mannen de bewakers van goden zijn.

Hoofdstuk 10

Hoe God gediend moet worden.

Maar wij hebben van oudsher overgedragen gekregen dat God het materiële van offergaven die mensen kunnen aanbieden niet nodig heeft, inderdaad vanwege het feit dat Hij persoonlijk de Aanbieder van alle dingen is. Ook is ons geleerd, zijn wij ervan overtuigd en geloven er vast in dat Hij alleen diegenen aanvaardt, die Zijn uitmuntendheden die in Hem wonen weerspiegelen, met beheersing en eerlijkheid en vrijgevigheid en zoveel kwaliteiten die God eigen zijn, Die bij geen passende Naam genoemd wordt. Daarbij is ons geleerd dat Hij in het begin handelde vanuit Zijn goedheid, omwille van de mens, alle dingen scheppend uit onbewerkte materie. En als mensen zich met hun daden waardig aan Zijn ontwerp betonen, zoals wij dat ontvangen hebben, dan regeren zij samen met Hem, bevrijd van vergankelijkheid en lijden. Want zoals Hij ons die niet bestonden in het begin schiep, zo zijn wij ook van mening dat, op dezelfde manier, degenen die kiezen voor wat Hem behaagt, vanwege hun keus het waard bevonden zijn om onvergankelijk en in gemeenschap met Hem te zijn. Want het tot bestaan komen was allereerst niet in onze eigen macht, maar wel het zowel overtuigd raken van, als het geleid worden naar, het geloof, met als doel dat wij de zaken die Hem behagen kunnen volgen, ze kiezend met de verstandelijke vermogens die Hij ons zelf geschonken heeft. En wij denken dat het in het voordeel van alle mensen is dat zij niet beperkt worden in het leren van al dit soort zaken, maar dat ze er zelfs toe aangespoord worden. Want de beheersing die menselijke wetten niet konden bewerken, die zou het Woord gerealiseerd hebben, aangezien Hij goddelijk is, ware het niet dat slechte demonen, de lust naar slechtheid die in elke mens is als bondgenoot nemend, en een aantal tot allerlei slechts aantrekkend, vele leugenachtige en banale beschuldigingen geuit hebben, die geen van allen op ons van toepassing zijn.

Hoofdstuk 11

Naar welk Koninkrijk Christenen uitzien

En als u hoort dat wij uitzien naar een Koninkrijk, dan denkt u, zonder enig onderzoek te doen, dat wij het over een menselijk koninkrijk hebben. Terwijl wij spreken over dat wat bij God is. Dat blijkt ook

uit het getuigen van hun geloof door wie voor het zijn van 'Christen' aangeklaagd worden, al weten zij dat de dood de toegekende straf is voor wie dit zo belijdt. Want als wij naar een menselijk koninkrijk uitzagen, dan zouden wij ook onze Christus verloochenen, opdat we niet gedood zouden worden. Dan zouden wij proberen om herkenning tegen te gaan, om te verkrijgen wat wij verwachten. Maar omdat onze gedachten niet op het heden gericht zijn, zijn wij niet bezorgd als mensen ons ombrengen, want ook de dood is een schuld die in ieder geval betaald moet worden.

Hoofdstuk 12

Christenen leven onder het toezien van God

En meer dan alle mensen zijn wij uw helpers en bondgenoten in het stimuleren van vrede. Aangezien wij deze visie hebben, is het tegelijkertijd onmogelijk voor de kwaadwilligen, de hebzuchtigen, de samenzweerders én voor wie wel deugen om aan de aandacht van God te ontsnappen. Dus gaat ieder mens naar de eeuwige straf of redding op grond van de waarde van zijn daden. Want als alle mensen dit wisten, dan zou niemand zelf maar een beetje voor het kwade kiezen, wetend dat hij naar de eeuwige straf van het vuur gaat. Dan zou hij zichzelf met al zijn inzet beheersen en zich bekleden met goede kwaliteiten, zodat hij de goede gaven van God zou verkrijgen en aan de straffen zou ontsnappen. Want zij die vanwege de wetten en straffen die u oplegt proberen om niet betrapt te worden als zij in overtreding zijn, (en ze plegen ook overtredingen omdat ze weten dat het goed mogelijk is om te ontsnappen aan het betrapt worden door u, omdat u gewone mensen bent), als die personen, als hen geleerd zou zijn, en zij ervan overtuigd zouden zijn, dat niets, of het nu werkelijk gedaan wordt of slechts een voornemen is, aan de kennis van God kan ontsnappen, dan zouden zij met volledige inzet naar behoren leven vanwege de dreigende straffen, zoals uzelf ook zult beamen. Maar het lijkt dat u er bang voor bent dat alle mensen rechtvaardig worden en dat u niet langer hoeft te straffen. Dat zou de zorg van publieke beulen moeten zijn, niet van goede heersers. Maar, zoals wij eerder zeiden, wij zijn ervan overtuigd dat deze dingen door boze geesten worden ingegeven, die zelfs offers en diensten verlangen van hen die onnadenkend leven. Maar wat u betreft nemen wij aan dat u niets onnadenkends doet zult, u die streeft naar [een reputatie van] eerbiedwaardigheid en filosoferen. Maar als u ook, net als de dwazen, de gewoonte boven de waarheid verkiest, doe dan wat in uw macht ligt. Maar heersers die de algemene mening waardevoller dan de waarheid achten hebben net zoveel macht als dat rovers in de woestijn hebben. En dat u niet zult slagen wordt door het Woord verklaard. Na God Die Hem verwekte is er naar wij weten geen heerser koninklijker of rechtvaardiger dan Hij. Want net

zoals iedereen terugdeinst om door te gaan met het armoedige of lijden of verduisterd zijn van hun voorvaders, zo zal een nadenkend mens niet kiezen voor wat 'het Woord' ons verbiedt te kiezen. Dat dit alles tot stand gebracht zou worden, dat zeg ik u, heeft onze Leraar voorgezegd. Hij Die zowel de Zoon als de Apostel (Boodschapper) van God de Vader van iedereen is, en de Heerser, Jezus Christus, van Wie wij ook de Naam van Christenen hebben. Door Wie wij meer overtuigd raken van de zaken die Hij ons leerde, omdat alles wat Hij vooraf voorgezegd heeft dat plaats moet vinden, ook feitelijk en zichtbaar plaats vindt. En dat is het werk van God, om de dingen te benoemen voordat ze plaatsvinden en het aantoonbaar te laten gebeuren zoals het voorgezegd was. Het zou een mogelijkheid zijn om hier te stoppen en er niets aan toe te voegen, gegeven het feit dat wij opeisen wat eerlijk en waar is, maar omdat wij ons er wel van bewust zijn dat het niet makkelijk is om gedachten die zo door onwetendheid beheerst worden zo plotseling te veranderen, hebben wij ons voorgenomen om hier een aantal dingen aan toe te voegen, om hen die liefhebbers van waarheid zijn te overtuigen, wetend dat het niet onmogelijk is om onwetendheid op de vlucht te jagen door het aanbieden van de waarheid.

Hoofdstuk 13

Christenen dienen God met het verstand

Welk nuchter denkend mens zal dus niet erkennen dat wij geen atheïsten zijn, zoals wij de Maker van dit universum aanbidden. Ook verklarend, zoals ons geleerd is, dat Hij geen behoefte heeft aan het vloeien van bloed of plengoffers, of reukwerk. Hem prijzen wij met onze uiterste krachten met het uitoefenen van gebeden en dankzegging voor alle dingen waarin Hij ons voorzien heeft. Zo is het ons geleerd dat de enige eer die Hem waardig is niet is het door vuur laten verteren wat Hij voor ons levensonderhoud tot stand gebracht heeft, maar om dat voor onszelf en wie dat nodig hebben te gebruiken. Ook om met dankbaarheid dankzegging aan Hem te brengen, met smeekbeden en lofzangen, omdat we geschapen zijn, en voor alles wat gezondheid bewerkt, en voor de diverse kwaliteiten van alles dat bestaat, ook voor het wisselen van de seizoenen. Om Hem verzoeken te doen voor ons hernieuwde bestaan in onvergankelijkheid, door geloof in Hem. Onze leraar van deze dingen is Jezus Christus, Die ook omwille van ons geboren werd, en in de tijd van Tiberius Caesar onder Pontius Pilatus, procureur van Judea, gekruisigd werd. En dat wij Hem met verstand aanbidden, geleerd hebbend dat Hij de Zoon van de Ware God zelf is, Hem op de tweede plaats stellend, en de profetische Geest op de derde, dat zullen wij bewijzen. Want zij beweren dat onze dwaasheid hieruit bestaat, dat wij de tweede plaats onder de onvergankelijke en eeuwige God, de Schepper van

alles, toewijzen aan een gekruisigde man. Omdat zij het geheim dat hierin schuilt niet waarnemen, waarvoor wij, als wij u dit duidelijk maken, u bidden om er aandacht aan te schenken.

Hoofdstuk 14

De demonen presenteren de Christelijke leer misleidend

Want wij waarschuwen u om op uw hoede te zijn, zodat de demonen die wij beschuldigd hebben u niet zouden bedriegen en u ver afleiden van de uitleg en het begrip van wat wij zeggen. Want zij spannen zich in om u als hun slaven en dienaren vast te houden. En soms door verschijningen in dromen, en soms door magie te gebruiken, zo onderwerpen zij hen die geen krachtige tegenstand bieden omwille van hun eigen redding. En daarom houden wij ons ook verre van hen vanaf dat wij door het Woord overtuigd zijn, en volgen de enige Onverwekte God via Zijn Zoon. Wij die hiervoor plezier in ontucht hadden, maar nu alleen eerbaarheid omarmen. Wij die hiervoor magie gebruikten, wijden ons toe aan de goede en Onverwekte God. Wij die het bezit van rijkdom en bezittingen boven alles waardeerden, brengen nu wat wij hebben in gemeenschappelijk bezit en delen het met iedereen die in nood is. Wij die elkaar haatten en vernietigden en niet met mensen van een andere stam wilde leven, vanwege hun andere manieren, leven nu, sinds de komst van Christus, als een familie met hen en bidden voor onze vijanden en durven het aan om hen die ons onterecht haten te overtuigen om ontspannen volgens de goede voorschriften van Christus te wandelen. Dit alles met als doel dat zij deelgenoten met ons worden van dezelfde vreugdevolle hoop op een beloning van God, de Heerser van iedereen. Maar om te voorkomen dat wij op een Sofistische manier redeneren, denken wij dat het juist is, voordat wij u de beloofde uitleg geven, om een aantal voorschriften van Christus zelf aan te halen. Dan is het aan u, als machtige heersers, om onderzoek te doen of deze dingen ons werkelijk onderwezen zijn en of we ze doen. Korte en beknopte uitspraken zijn van Hem afkomstig, want Hij was geen Sofist, maar Zijn woord bezat de kracht van God.

Hoofdstuk 15

Wat Christus zelf onderwees

Wat eerbaarheid betreft, heeft Hij het over de volgende emoties: *'Ieder die met lustgevoelens naar een vrouw kijkt, heeft in zijn hart tegenover God al overspel met haar gepleegd.'* En: *'Als uw rechteroog u weerstaat, snij het weg, want het is beter voor u om met een oog het koninkrijk van de hemel binnen te gaan, dan, twee ogen bezittend, in het eeuwige vuur geworpen te worden.'*¹⁵ En: *'Er zijn sommigen die door mensen tot eunuch gemaakt zijn, en sommigen die als eunuch geboren zijn, en*

*sommigen die zichzelf eunuch gemaakt hebben omwille van het koninkrijk in de hemelen, maar niet iedereen kan deze uitspraak accepteren.'*¹⁶ Zodat iedereen die, volgens de menselijke wet, twee keer getrouwd is, in de ogen van onze meester zondaar is, ook zij die uit lust naar een vrouw kijken. Want niet alleen wie daadwerkelijk overspel pleegt wordt door hem afgewezen, maar ook hij die ernaar verlangt om overspel te plegen. Want niet alleen onze daden, maar ook onze gedachten liggen open voor God. En velen, zowel mannen als vrouwen, die van kinds af aan discipelen van Christus geweest zijn, blijven zuiver tot op de leeftijd van zestig of zeventig jaar, en ik beweer stellig dat ik ze uit elke etniciteit van de mensen kan aandragen. Want wat moet ik ook nog zeggen over de ontelbare menigte van hen die onbedwingbare gewoonten veranderd hebben en deze dingen geleerd is? Want Christus riep de rechtvaardige of de eerbare niet tot berouw, maar de goddeloze en de losbandige en de oneerlijke. Zijn woord luidt: *'Ik kwam niet om de rechtvaardige te roepen, maar de zondaars tot bekering.'*¹⁷ Want de hemelse Vader heeft het liever dat de zondaar zich bekeert dan dat hij gestraft wordt. En wat betreft onze liefde voor iedereen onderwees Hij ons: *'Als u houdt van wie van u houdt, wat doet u daar vernieuwend aan? Want zelfs overspelers doen dat.'*⁸ Maar ik zeg tegen u, bid voor uw vijanden en hou van wie u haten en zegen hen die u vervloeken en bid voor hen die u minachtend gebruiken.⁹ En dat wij moesten delen met de armen en niets voor eigen eer moesten doen zei Hij zo: *'Geef aan wie dat vraagt, en keer u niet af van wie iets wil lenen.'*¹⁰ Want als u leent aan hen van wie u iets hoopt terug te ontvangen, wat voor vernieuwends doet u dan? Ook de tollenaars doen dat.¹¹ Verzamel geen schat op aarde waar mot en roest ze aantast en waar rovers inbreken. Maar verzamel een schat in de hemel voor uzelf, waar geen mot of roest het aantast.¹² Want welke winst levert het een mens op, als hij de wereld wint maar zijn eigen ziel verliest? Of wat zal een mens geven in ruil voor zijn leven?¹³ Verzamel dus een schat in de hemel, waar geen mot of roest ze aantast.' En: *'Wees zo vriendelijk en genadig zoals ook uw Vader vriendelijk en genadig is'*¹⁴ en *'Zijn zoon doet opkomen over zondaars en de rechtvaardigen en de slechten.'*¹⁵ *'Maak u geen zorgen over wat te eten of wat aan te doen, bent u niet beter dan de vogels en de dieren? En God geeft hen te eten. Denk dus niet na over wat u zult eten of wat u aan zult doen, want uw hemelse Vader weet dat u deze dingen nodig heeft. Maar zoekt u het Koninkrijk van de hemel, en al die dingen zullen u erbij gegeven worden.'*¹⁶ *'Want waar zijn schat is, daar zijn ook de gedachten van de mens.'*¹⁷ En: *'Doe deze dingen niet om door de mensen gezien te worden, anders krijgt u geen beloning van uw Vader Die in de hemelen is.'*¹⁸

Hoofdstuk 16

Over geduld en het zweren

Ook over ons geduldig blijven als wij gekwetst worden en het klaar staan om ieder te dienen, ook vrij van boosheid, is het dit wat Hij zei: *'Aan wie u op de wang slaat, keer ook de ander toe, en wie u uw kleding of jas afneemt, houd hem niet tegen. Want wie dan ook kwaad is, loopt gevaar voor het vuur.'*¹⁹ Ook iedereen die u dwingt om een mijl met hem te lopen, ga er twee achter hem aan.²⁰ Laat zo uw goede werken uitstraling hebben op de mensen, zodat zij, als zij ze zien, uw Vader Die in de hemel is verheerlijken.²¹ Want wij behoren niet streberig te zijn, ook verlangde Hij niet dat wij slechte mensen na zouden doen, maar Hij heeft ons aangespoord om alle mensen met geduld en vriendelijkheid te leiden, weg van wat beschamend is en de liefde voor het kwaad. En dat is werkelijk het geval voor velen die eens uw manier van denken volgden, maar die hun gewelddadige en overheersende positie verlaten hebben, enerzijds overtuigd door de standvastigheid die zij in het leven van hun naasten aangetroffen hebben, of anderzijds vanwege het uitzonderlijke geduld van hun medereizigers als hen kwaad werd aangedaan, of vanwege de eerlijkheid van degenen met wie zij zaken deden.

En wat betreft het geheel niet zweren van ons, en het altijd spreken van de waarheid, heeft Hij ons dit toevertrouwd: *'Zweer totaal niet, maar laat uw ja, ja zijn en uw nee, nee. Want wie daar meer aan toevoegt komt van het kwaad.'*²² En over dat wij alleen God moeten aanbidden, daarvan overtuigde Hij ons als volgt: *'Het grootste gebod is: 'U zult de Heer uw God aanbidden en hem alleen zult u dienen, met heel uw hart en met al uw kracht,'²³ de Heer God Die u maakte.'*²⁴ En toen een bepaalde man naar Hem toe kwam en tegen Hem zei; *'Goede Meester,'*²⁵ antwoordde Hij en zei: *'Er is niemand goed, behalve God alleen, Die alle dingen maakte.'* En laat diegenen, wie niet levend zoals Hij het onderwees bevonden worden, niet als actieve Christen beschouwd worden, al belijden zij de voorschriften van Christus met de lippen. Want niet zij die er hun vak van maken, maar zij die dezelfde daden doen worden gered conform Zijn woord: *'Niet iedereen die 'Heer, Heer,' tegen mij zegt zal het koninkrijk in de hemel binnengaan, maar hij die de wil van mijn Vader die in de hemel is doet.'*²⁶ Want ieder die naar mij luistert en doet wat ik zeg, luistert naar hem Die mij stuurde.²⁷ En velen zullen tegen mij zeggen: *'Heer, Heer, hebben wij niet gegeten en gedronken in Uw naam, en wonderen gedaan? En dan zal ik tegen hen zeggen: 'Ga weg bij mij, u daders van ongerechtigheid.'*²⁸ Dan zal daar gehuil en geknarsetand zijn, als de rechtvaardigen als de zon zullen stralen en de slechten in het eeuwige vuur gestuurd worden.²⁹ Want velen zullen komen in mijn naam, van buiten in een

*schapenvacht gekleed, maar vanbinnen zijn het verscheurende wolven. Door hun daden zult u hen herkennen. En elke boom die geen goede vruchten voortbrengt wordt omgehakt en in het vuur geworpen.'*³⁰ En wat betreft hen die niet in overeenstemming met Zijn onderwijs leven, en alleen Christenen van naam zijn, daarvan eisen wij dat diegenen door u gestraft zullen worden.

Hoofdstuk 17

Christus onderwees burgerlijke gehoorzaamheid

En overal betalen wij, veel meer bereid dan andere mensen, de algemene en bijzondere belastingen aan hen die daarvoor door u zijn aangesteld, dat is ons geleerd door Hem. Want in die tijd kwamen er een paar naar hem toe en vroegen Hem of iemand belasting aan Caesar moest betalen, en Hij antwoordde: *'Zeg mij, wiens afbeelding staat op de munt?'* En zij zeiden: *'Die van Caesar,'* En daar reageerde Hij naar hen op: *'Geef daarom Caesar de zaken die van Caesar zijn terug en aan God de zaken die van God zijn.'*³¹ Want alleen God aanbidden wij, maar in andere zaken dienen wij u graag, u erkennend als koningen en heersers van mensen, en biddend dat u met uw koninklijke macht ook een zuiver oordeel hanteert. Maar als u geen aandacht schenkt aan onze gebeden en openhartige uitleg, dan deert ons dat niet, omdat wij geloven (en zijn er eerder echt van overtuigd) dat ieder mens straf zal ondergaan in het eeuwige vuur, als verdienste voor zijn daden en verantwoording moet afleggen op grond van de macht die hij van God heeft ontvangen, zoals Christus toevertrouwde toen Hij zei: *'Aan wie God meer gegeven heeft, van hem zal meer gevraagd worden.'*³²

Hoofdstuk 18

Bewijs van de onsterfelijkheid en de opstanding

Want kijk maar naar hoe elk van de voorafgaande koningen geëindigd zijn, hoe zij gewoon net als iedereen gestorven zijn, wat, als je er zonder gevoel naar kijkt, een godsgeschenk voor ieder die slecht was zou zijn. Maar aangezien het gevoel blijft bij iedereen die ooit geleefd heeft, en eeuwige straf is klaargelegd, (d.w.z. voor de slechte), gegeven het feit dat u het nalaat om overtuigd te worden en in geloof aan te nemen dat deze dingen waar zijn. Laat u dan minimaal overtuigen dat dodenbezweering en de waarzeggerij die u uitoefent op onschuldige (vermoorde) kinderen, en het oproepen van overleden menselijke zielen, en zij die onder de magiërs droomzenders en assistenten van geesten³³ genoemd worden, en al het andere dat gedaan wordt door diegenen die bedreven zijn in dit soort zaken, laten zij u ervan overtuigen dat zielen in een staat van bewustzijn zijn na de dood. En zij die gegrepen en heen en weer geslingerd worden door de geesten van de doden, die iedereen bezetenen

of gestoorden noemt, en dat wat u benoemt als orakels, zoals Ampilochus, Dodana, de Python, en soortgelijken die bestaan. Ook de meningen van uw schrijvers, Empedocles en Pythagoras, Plato en Socrates, of de put van Homer, of de afdaling van Odysseus om deze zaken te onderzoeken, en alles wat vergelijkbaar hieraan verkondigd is. De gunst die u hieraan bewijst, bewijs die ook aan ons, die niet minder, maar juist meer dan hen in God geloven. Want wij verwachten dat wij onze eigen lichamen weer terugontvangen, al zijn ze dood en in de aarde geworpen, want wij blijven erbij dat er niets onmogelijk is voor God.

Hoofdstuk 19

De opstanding is mogelijk

En, voor elk weldenkend mens, zou er niets meer ongelofelijk zijn dan dat, zonder in een lichaam te zijn, iemand tegen ons zou zeggen dat van een klein druppeltje menselijk zaad botten en spieren en vlees gevormd worden, in de vorm die wij nu zien? Want laten wij het volgende nu eens aannemen, als u nou niet was zoals u nu bent, en uit dit soort ouders geboren was, volgens die manier, en iemand zou u menselijk zaad tonen en het plaatje van een mens, en dat die zou zeggen dat van dit spul een mens gemaakt kan worden, zou u dat dan geloven, tenzij u het werkelijk tot stand zag komen? Niemand zal dat durven ontkennen [dat hij dat zonder meer zou geloven]. Nu bent u op vergelijkbare wijze ongelovig, omdat u nog nooit een dood mens hebt zien opstaan. Maar net zoals u in het begin niet geloofde dat het mogelijk is dat dit soort personen vanuit een kleine druppel gemaakt kunnen worden, terwijl u hen nu toch als zodanig verwezenlijkt ziet, oordeelt u dan ook dat het niet onmogelijk is dat de lichamen van mensen, nadat ze zijn vergaan, en als zaden in de aarde zijn opgelost, op de door God vastgestelde tijd opnieuw op zouden staan en onvergankelijkheid aandoen. Want wat voor kracht van God stellen zij voor die zeggen: 'Elk ding keert terug naar dat waar vanuit het geproduceerd is,' en: 'buiten dit kan zelfs God zelf niets doen,' dat kunnen wij niet begrijpen. Maar wij zien dit helder, dat ze het niet zouden geloven als dit soort dingen vanuit zulk materiaal geproduceerd worden, zoals zij nu zichzelf en de hele wereld in werkelijkheid voor zich zien. Dus om te geloven, zelfs dat wat, wat onze aard betreft en menselijk gezien, onmogelijk is, dat is beter dan zoals de rest van de wereld ongelovig te zijn, dat hebben wij geleerd. Want wij weten dat onze Meester Jezus Christus zei: *'Wit onmogelijk is bij mensen, is mogelijk bij God.'*³⁴ En: *'Vrees niet wie u doden en daarna niets meer kunnen doen, maar vrees Hem Die na de dood zowel ziel als lichaam in de hel kan werpen.'*³⁵

Hoofdstuk 20

Heidense analogieën van de Christelijke leer

Ook de Sybillen en Hystaspes³⁶ zeiden dat er door God een ontbinding van de vergankelijke dingen zou plaatsvinden. En de filosofen die Stoïcijnen genoemd worden onderwijzen zelfs dat God zelf opgelost zal worden in vuur, en zij zeggen dat de wereld hoe dan ook door deze revolutie opnieuw gevormd zal worden. Maar wij begrijpen dat God, de Schepper van alle dingen, superieur is aan alles wat veranderd moet worden. Als wij dus op sommige punten dezelfde dingen leren als dat de door u geëerde dichters en filosofen doen, en op andere punten completer en vehevener zijn in ons onderwijs, en als wij alleen bewijs leveren voor wat wij beweren, waarom worden wij dan onterecht meer gehaat dan alle anderen? Want terwijl wij zeggen dat alle dingen gemaakt en in een wereld geordend zijn door God, dan lijken wij de leer van Plato te verkondigen. En terwijl wij zeggen dat er een verbranding van alles plaats zal vinden, lijken wij de leer van de Stoïcijnen te verkondigen. En daar waar wij beweren dat de zielen van de slechten, na hun dood met gevoel begiftigd, gestraft worden, en dat degenen van de goeden van de straf bevrijd worden, een gezegend bestaan lijdend, dan lijken wij dezelfde dingen te zeggen als de dichters en filosofen. En terwijl wij erbij blijven dat mensen wat zij met de hand gemaakt hebben niet zouden moeten aanbidden, dan zeggen wij dezelfde dingen die door de satirische dichter Menander en andere vergelijkbare schrijvers gezegd zijn, want zij hebben verklaard dat de producent meer is dan het product.

Hoofdstuk 21

Analogieën met de geschiedenis van Christus

En als zij ook zeggen dat het Woord, dat de eerste geboorte vanuit God is, zonder seksuele vereniging gemaakt werd, en dat Hij, onze Leraar Jezus Christus, gekruisigd werd en stierf en herrees, en opsteeg naar de hemel, dan stellen wij niets anders voor dan dat wat u gelooft de zonen van Jupiter betreft. Mercurius, het verklarende woord en de leraar van iedereen, Asklepios, die hoewel hij een geweldig dokter was, door een bliksem werd getroffen en zo naar de hemel opsteeg. En ook Bacchus, nadat hij lid voor lid uit elkaar getrokken was, en Hercules die zich overgaf aan de vlammen om aan zijn moeilijkheden te ontsnappen. Ook de zonen van Leda, en Dioscuri, en Perseus, de zoon van Danaë, met Bellerophon die, hoewel uit mensen afkomstig, naar de hemel sprong op het paard van Pegasus. En wat zal ik zeggen van Ariadne, en zij die net als haar, zoals gezegd, tussen de sterren zijn geplaatst? En hoe zit het met de heersers die te midden van uzelf sterven, die u de vergoddelijking waardig acht, en voor wie u iemand laat beweren

dat hij zweert dat hij de brandende Caesar uit het vuur van de begrafenis naar de hemel op zag stijgen? En wat voor daden zijn er opgeschreven van die 'vermaarde' zonen van Jupiter, het is niet nodig om te vertellen aan wie dat al lang weet. Alleen dit moet gezegd worden, dat dit werd opgeschreven tot voordeel en aansporing van jeugdige leerlingen. Want iedereen acht het een eervolle zaak om de goden na te doen. Maar voor elke ziel die in goede conditie is zijn zulke gedachten over de goden verwerpelijk. Alsof het geloofwaardig is dat Jupiter zelf als heerser en schepper van alle dingen, zowel een vadermoordenaar als de zoon van een vadermoordenaar was. En dat hij overweldigd door de liefde voor laagwaardige en beschamende pleziertjes, hij gemeenschap had met Alkmene en de vele vrouwen die hij verkracht heeft, en dat zijn zonen dezelfde daden pleegden. Maar zoals wij hiervoor gezegd hebben, slechte duivels bedreven dit soort dingen. Want wij hebben geleerd dat alleen diegenen die dichtbij God geleefd hebben vergoddelijkt worden, in heiligheid en eerbaarheid. En wij geloven dat zij die slecht leven en geen berouw hebben in het eeuwige vuur gestraft zullen worden.

Hoofdstuk 22

Analogieën van het zoonschap van Christus

Daarbij nog, de Zoon van God Die Jezus heet, al zou Hij een gewoon verwekte man geweest zijn, is alleen al om Zijn wijsheid het waard om de Zoon van God genoemd te worden. Want alle schrijvers noemen God de Vader van mensen en goden. En als wij beweren dat het Woord van God op een bijzondere manier uit God geboren werd, anders dan het gebruikelijke verwekken, laat dit dan, zoals hiervoor al verklaard, geen buitengewone zaak voor u zijn, u die zegt dat Mercurius het woord van God als engel is. Maar als iemand er bezwaar tegen heeft dat Hij gekruisigd werd, dan staat Hij ook hierin op één lijn met die 'bepaalde' zonen van Jupiter van u, die ook leden zoals wij dat nu hebben opgesomd. Want hun lijden tijdens hun sterven is niet allemaal gelijkelijk opgetekend, maar divers. Dus zelfs in het specifieke van Zijn lijden lijkt het dat Hij niet minderwaardig is aan hen. Maar, in tegendeel, zoals wij beloofden aan het begin van deze verhandeling, zullen wij Hem nu bewijzen superieur te zijn, of we hebben dat eigenlijk al bewezen, want het superieure wordt geopenbaard door Zijn acties. En als wij zelfs beweren dat Hij uit een maagd geboren werd, accepteer dat dan, net zoals u dat accepteert van Perseus. En met dat wij zeggen dat Hij de kreupele en de lamme genas, en wie blind geboren was, daarvan zeggen wij dat dit erg veel lijkt op de daden waarvan gezegd wordt dat ze door Asklepios gedaan zijn.

Hoofdstuk 23

Het bewijs

En zodat het nu duidelijk gemaakt zal worden aan u, (allereerst) dat alles wat wij inbrengen in overeenstemming is met wat ons door Christus en door de profeten die aan Hem voorafgingen geleerd is, Dat alleen is waar, en is ouder dan alle schrijvers die bestonden. Dat wij een beroep doen om erkend te worden, niet omdat wij dezelfde dingen zeggen als wat die schrijvers spraken, maar omdat wij waarachtige dingen zeggen. En (ten tweede) dat Jezus Christus de enige werkelijke Zoon Die door God verwekt is is, Zijn Woord en Eerstverwekte zijnde, en Kracht. En, mens geworden naar Zijn wil, onderwees Hij ons deze dingen om het menselijk geslacht te bekeren en te herstellen. En (ten derde) dat, voordat Hij een mens onder de mensen werd, sommigen onder invloed van de hiervoor vermelde demonen, deze dingen vooraf bekendmaakten, met de dichters als hulpmiddel, de omstandigheden die werkelijk plaatsgevonden hebben. Zij hebben die in verzonnen verhalen verteld, op dezelfde manier als dat zij de geproduceerde beschamende verslagen met de beruchte en goddeloze daden tegen ons verzonnen hebben, waar geen enkel bewijs of getuige voor is, daarom zullen wij het volgende bewijs leveren.

Hoofdstuk 24

Verskillende soorten heidense aanbidding

In de eerste plaats [leveren wij bewijs] omdat, hoewel we vergelijkbare dingen als wat de Grieken zeggen spreken, we alleen worden gehaat om de naam van Christus. En hoewel wij niets verkeerd doen, worden wij als zondaars ter dood gebracht. Andere mensen aanbidden bomen en rivieren op andere plaatsen, of muizen en katten en krokodillen en vele andere onnadenkende dieren. Ook worden dezelfde dieren niet door iedereen vereerd. Maar in de ene plaats wordt de een aanbeden, en in de andere plaats de ander, zo is iedereen verachtelijk in de ogen van elkaar, vanwege het niet aanbidden van dezelfde voorwerpen. En dit is de enige beschuldiging die u tegen ons inbrengt, dat wij niet dezelfde goden als u doet aanbidden, en dat wij de doden geen plengoffers en de geur van verbrand vet offeren, of kronen voor hun beelden maken en offergaven. Want u weet maar al te goed dat dezelfde dieren bij sommigen als goden vereerd worden, bij anderen als wilde beesten zijn, en bij weer anderen als aan te bieden slachtoffer.

Hoofdstuk 25

Bedrieglijke goden zijn door de Christenen verlaten

En ten tweede, omdat wij die, vanuit elke menselijke etniciteit het gewoon waren om Bacchus

te aanbidden, de zoon van Semele, en Apollo, de zoon van Latona, (die in hun liefde voor mannen dingen deden die zelfs te schandelijk zijn om te noemen), ook Proserpina en Venus (die gek van liefde voor Adonis waren en wier mysteriëndiensten u ook houdt), of Asklepios, of iemand anders van wie goden genoemd wordt, wij hebben nu, via Jezus Christus geleerd om hen te verachten, al worden wij daarvoor met de dood bedreigd, en wij hebben onszelf toegewijd aan de Onverwekte en Onmogelijke God. Van Wie wij overtuigd zijn dat Hij nooit gekweld werd door de lust van Antiope, of andere van dit soort vrouwen, of van Ganymedes. Ook werd Hij niet gered door die honderd-handige reus die hulp had gekregen via Thetis, ook was Hij niet bang voor het geval dat haar zoon Achilles vele van de Grieken zou vernietigen vanwege de bijvrouw Briseïs. Wij hebben medelijden met hen die deze dingen geloven, en zij die ze verzonnen hebben zijn duivels, dat weten wij.

Hoofdstuk 26

[Magiërs worden niet vertrouwd door de Christenen](#)

Ten derde omdat, nadat Christus naar de hemel opsteeg, de duivel bepaalde mannen naar voren schoof die beweerden dat zij goden waren. En die werden niet alleen *niet* vervolgd door u, maar zelfs geacht eervol te zijn. Er was een Samaritaan, Simon, een inwoner van Gitto, die tijdens de regering van Claudius Caesar en in uw koninklijke hoofdstad Rome, krachtige magie verrichtte, met de vaardigheid van de duivels die in hem werkten. Hij werd als een god gezien, en werd als god door u met een standbeeld vereerd. Dat standbeeld werd langs de rivier Tiber opgericht, tussen de twee bruggen, en droeg deze inscriptie in de Romeinse taal: 'Simoni Deo Sancto', 'Simon de heilige god.' En bijna alle Samaritanen, en zelfs een paar vanuit de andere naties, aanbidden hem als de 'eerste god'. Ook een vrouw, Helena, die in die tijd met hem omging en daarvoor een prostitué geweest was, daarvan zeggen zij dat zij het eerste idee dat door hem gevormd werd is. Een andere man, Meander, ook een Samaritaan, uit het dorpje Capparetaea, een leerling van Simon, ook geïnspireerd door duivels, daarvan weten wij dat hij velen met zijn magische kunsten bedrogen heeft terwijl hij in Antiochië verbleef. Hij overtuigde hen die hem aanhingen dat zij nooit zouden sterven, en nog altijd zijn er die nu leven die zijn visie erop nahouden. Ook is er ene Marcion, een man uit Pontus, die vandaag nog altijd leeft, hij onderwijst zijn leerlingen om te geloven dat er nog een andere god, groter dan de Schepper is. Ook hij, met de hulp van duivels, heeft ervoor gezorgd dat velen van de naties godslasteringen spreken, en zo ontkennen ze dat God de Schepper van het universum is, zo beweren zij dat een bepaald ander wezen, groter dan Hij, grotere werken deed. Iedereen die de visies van deze mannen overgenomen hebben worden,

zoals eerder gezegd, Christenen genoemd, net zoals bij degenen die niet instemmen met de leerstellingen van de filosofen, die alleen dezelfde aan hen gegeven naam van de filosofen dragen. En of ze die 'fantastische' en schandalige daden al dan niet bedrijven, overspelige gemeenschap, het eten van menselijk vlees, dat weten wij niet. Maar wat wij wel weten is dat zij niet vervolgd worden en ook niet door u gedood worden, al was het maar op grond van hun meningen. Wel heb ik een verhandeling 'tegen alle ketterijen die al bestaan' geschreven, als u dat wilt lezen, dan zal ik dat aan u overhandigen.

Hoofdstuk 27

[Schuldig zijn aan het misbruik van kinderen](#)

Maar wat ons betreft, ons is geleerd dat het misbruiken van pasgeboren kinderen het werk van slechte mensen is. Ook dit is ons geleerd om niemand schade toe te brengen, zodat wij niet zondigen tegen God. Allereerst omdat wij zien dat bijna iedereen die zo misbruikt is, niet alleen bij de meisjes maar ook bij de jongens, opgevoed worden tot prostitué. Net zoals gezegd wordt van de voorouders dat zij kudde met runderen weidden, of geiten, of schapen, of grazende paarden, zo zien wij dat u uw kinderen nu opvoedt voor dit schandelijke misbruik. En vanwege dit misbruik wordt er een menigte aan vrouwen en bi-seksuelen en anderen die onnoembaar veel misdaden begaan onder elk volk gevonden. En u ontvangt de huur hiervoor, en toeslagen en belastingen van hen die u uit uw rijk uit zou moeten roeien. En iedereen die misbruik maakt van deze personen kan, naast deze goddeloze en roemruchte gemeenschap, ook nog eens gemeenschap met zijn eigen kind hebben, of familielid, of broer. En er zijn sommigen die zelfs hun eigen kinderen en vrouwen prostitueren, en sommigen worden openlijk verkracht met als doel sodomische gemeenschap. Dan verwijzen zij dit soort 'mysteriën' naar de moeder van de goden, want naast iedereen van degenen die u als god beschouwt staat een slang getekend, een geweldig symbool en geheim. Werkelijk, de dingen die u doet, en aanmoedigt, alsof het goddelijke licht is omgegooid en uitgedoofd, daarvan beschuldigt u ons. Wat in werkelijkheid ons die voor elk van dit soort zaken terugdeinzen geen schade berokkend, behalve aan hen die ze wel doen en een leugenachtig getuigenis over ons afleggen.

Hoofdstuk 28

[Gods zorg voor mensen](#)

Want onder ons wordt de prins van de boze geesten 'de slang' genoemd, en Satan, en de duivel, zoals u kunt leren als u onze geschriften bekijkt. En dat hij met zijn leger naar het vuur gestuurd zal worden, met degenen die hem volgen, en oneindig lang

gestraft zou worden, dat heeft Christus voorzeggd. Want de reden waarom God heeft uitgesteld om dit te doen, dat is zijn zorg voor het menselijk geslacht. Want Hij weet vooruit dat sommigen door bekering gered zullen worden, zelfs sommigen die wellicht nog niet eens geboren zijn. In het begin maakte Hij het menselijk geslacht met de macht om na te denken en de waarheid te kiezen en te doen wat goed is. Daarom hebben alle mensen geen excuus tegenover God, omdat ze met verstand en de mogelijkheid tot nadenken geboren zijn. En als iemand niet gelooft dat God voor deze dingen zorgt, dan zal hij daarmee enerzijds het idee geven dat God niet bestaat, of hij zal beweren dat, hoewel Hij bestaat, Hij blij is met de misdaad, of als 'een steen' bestaat en dat zowel eerbaarheid als misdaad niets betekenen, maar dat deze dingen alleen volgens de mening van mensen goed of slecht gevonden worden. En dat is wel de grootste godslastering en slechtheid.

Hoofdstuk 29

Zelfbeheersing van de Christenen

Dus nogmaals [wij zijn huiverig om kinderen bloot te stellen], zodat niet een van hen wordt gekidnapt, en niet sterft, en wij als de moordenaars gezien worden. Maar of wij nu trouwen, dat is alleen zodat wij kinderen groot kunnen brengen. En als wij van het huwelijk afzien, dan leven wij met zelfbeheersing. En zodat u zult begrijpen dat overspelige gemeenschap niet een van onze 'geheimen' is, heeft een van ons korte tijd geleden een petitie aan Felix, de gouverneur van Alexandrië, aangeboden met het voorstel dat een arts de toestemming zou krijgen om een eunuch van hem te maken. Want de dokters daar zeiden dat het hen verboden was om zoiets te doen zonder de toestemming van de gouverneur. En toen Felix stellig weigerde om zo'n toestemmingsverklaring te tekenen, bleef de jonge man alleenstaand, en was tevreden met zijn eigen instemmende geweten, en de goedkeuring van hen die hetzelfde dachten als hij. En het is niet ongepast, denken wij, om Antinoüs³⁷ hier te noemen, die kortgeleden nog leefde en die iedereen oplegde, uit angst, om als een god vereerd te worden, hoewel ze zowel wisten wie hij was als waar hij vandaan kwam.

Hoofdstuk 30

Was Christus geen Magiër?

Maar zodat niemand ons nu de vraag zou stellen: 'Is het niet aannemelijk dat degene die u Christus noemt, een mens uit mensen geboren is die wat u 'Zijn machtige daden' noemt met toverkunsten bewerkte en zo de Zoon van God leek te zijn?' Daarom zullen wij u dat bewijzen, niet vertrouwend op gewone beweringen, maar, zoals dat noodzakelijk is, bewezen door hen die geprofeteerd

hebben voordat deze dingen gebeurd zijn. Want met onze eigen ogen zien wij dingen die gebeurd zijn en nog steeds gebeuren, precies zoals het voorspeld werd. En dat zal, zelfs voor u het sterkste en meest waarachtige bewijs zijn.

Hoofdstuk 31

Wat de Hebreeuwse profeten betreft

Onder de Joden bestonden er dus bepaalde mannen die profeten van God waren, door wie de profetische Geest op voorhand dingen die te gebeuren stonden bekendmaakte, lang voordat zij gebeurd zijn. En hun profetieën, toen ze gesproken en naar buiten gebracht werden, hielden de koningen die op dat moment over de Joden heersten zorgvuldig in hun bezit, nadat ze door de profeten zelf in hun eigen Hebreeuwse taal gerangschikt waren. En toen Ptolemeüs, de koning van Egypte, een bibliotheek samenstelde, en het aandurfde om alle geschriften van alle mensen te verzamelen, hoorde hij ook van die profeten. Hij zond een bericht aan Herodes, die op dat moment koning over de Joden was, met het verzoek om de boeken van de profeten naar hem toe te sturen. En koning Herodes heeft ze werkelijk aan hem toegestuurd, zoals ze in de eerdergenoemde Hebreeuwse taal opgeschreven waren. En toen hun inhoud voor de Egyptenaren onbegrijpelijk bevonden werd, stuurde hij opnieuw een verzoek om mannen te sturen met de opdracht om ze in de Griekse taal te vertalen. En toen dit gedaan werd, bleven de boeken bij de Egyptenaren, waar ze nog altijd zijn. Ze zijn ook in het bezit van de Joden over de hele wereld. Maar zij, hoewel ze ze lezen, begrijpen niet wat erin gezegd wordt, maar beschouwen ons als vijanden en vijandig. En net als uzelf, doden en straffen zij ons als zij daartoe in staat gesteld worden, zoals u goed zult begrijpen. Want in de Joodse oorlog die kortgeleden uitbarstte, gaf Simon bar Kochba,³⁸ de leider van de opstand van de Joden, de opdracht dat alleen Christenen aan gruwelijke straffen blootgesteld moesten worden, tenzij zij Jezus Christus zouden verloochenen en God zouden lasteren. In deze boeken van de profeten hebben wij de komst van Jezus, onze Christus, dus als voorzeggd aangetroffen, geboren uit een maagd, opgroeiend tot volwassen man, en elke ziekte en elke aandoening genezend, en de doden opwekkend, en gehaat geworden, en miskend zijnde, en gekruisigd, en gestorven, en weer opstaande, en opstijgend naar de hemel, en bestaande als, en geroepen zijnde, de Zoon van God. Ook hebben wij aangetroffen dat voorzeggd is dat bepaalde personen naar alle naties gezonden zouden worden om deze dingen bekend te maken, en dat bij voorkeur onder de samenlevingen [in tegenstelling tot de Joden] mensen in Hem zouden geloven. En Hij was voordat Hij verscheen al voorspeld. Eerst 5000 jaar³⁹ eerder, en daarna weer 3000, dan 2000, vervolgens 1000 en 800 jaar geleden

nog, want tijdens de opeenvolgende generaties stond profeet na profeet op.

Hoofdstuk 32

Christus door Mozes voorzegd

Nu sprak Mozes, die de eerste van de profeten was, precies deze woorden: 'De scepter zal niet van Juda afgenomen worden, ook geen wetgever van wie tussen zijn voeten vandaan komt, totdat Hij komt voor Wie dat is gereserveerd, en Hij zal het verlangen van de naties zijn, Zijn veulen aan de wijnstok bindend, Zijn kleed in het bloed van de druif wassend.'⁴⁰ Nu is het aan u om nauwkeurig onderzoek te doen en vast te stellen tot op wie de Joden een wetgever en koning voor zichzelf hadden. Tot op de tijd van Jezus Christus, Die ons onderwees, en uitleg gaf over de profetieën die nog niet begrepen werden,⁴¹ zoals dat wat door de Heilige en Goddelijke Geest van profetie via Mozes voorzegd was, dat er geen heerser onder de Joden zou ontbreken totdat Hij zou komen voor Wie het koninkrijk gereserveerd was. Want Juda was de voorvader van de Joden, van wie zij ook de naam 'Joden' dragen. En nadat Hij verscheen, begon u met het heersen over de Joden en nam bezit van heel hun gebied. En de profetie: 'Hij zal de verwachting van alle samenlevingen zijn,' wees erop dat er enigen uit alle naties zouden zijn die naar Zijn terugkomst uit zouden zien. En dat kunt u met eigen ogen zien, en overtuigd worden door de feiten. Want uit alle etniciteiten van mensen zijn er sommigen die uitzien naar Hem Die in Judea gekruisigd werd en na Wiens kruisiging het land direct als oorlogsbuit werd toegeëigend. Ook de profetie: 'Zijn veulen aan de wijnstok bindend, en Zijn kleed in het bloed van de druif wassend,' was een duidelijk symbool van de dingen die Christus zouden overkomen, en over wat Hem te doen stond. Want het veulen van een ezel stond aan een wijnstok vastgebonden aan de ingang van een dorp, en wie met Hem verbonden waren gaf Hij opdracht om dat naar Hem toe te brengen. En toen dit gebracht werd, besteeg Hij het en reed erop, en ging Jeruzalem binnen, waar de geweldige tempel die later door u verwoest werd stond. En hierna werd Hij gekruisigd, zodat de rest van de profetie werd vervuld. Want het 'wassen van Zijn kleed in het bloed van de druif' was een voorspelling van de lijdensweg die Hij moest gaan verdragen, met Zijn bloed degenen die in Hem geloven reinigend. Want wat via de profeet door de Goddelijke Geest 'Zijn kleed' genoemd wordt, zijn die mensen die in Hem geloven en waar het zaad van God in woont, het Woord. En dat gesproken wordt van 'het bloed van de druif', betekent dat Hij Die verschijnen zou bloed zou hebben, al is dit niet uit het zaad van een mens, maar vanuit de kracht van God. En de eerste 'macht', na God, de Vader en Heer van iedereen, is het Woord, Die ook de Zoon is. En over Hem zullen wij vervolgens vertellen hoe Hij vlees aandeed en

mens werd. Want net zoals mensen 'het bloed van de wijnstok' niet maakten, maar God, zo werd hiermee aangegeven dat het bloed niet van menselijk zaad afkomstig is, maar van goddelijke kracht, zoals wij hierboven zeiden. En Jesaja, dezelfde zaken in andere woorden voorzeggend, zei dit: 'Een ster zal vanuit Jakob opkomen, en een bloem zal vanuit de wortel van Jesse ontspringen,⁴² op Zijn arm zullen de samenlevingen vertrouwen.'⁴³ En er is een lichtende Ster opgestaan en een Bloem vanuit Jesse ontsprongen, deze Christus. Want de kracht van God werd ontvangen door een maagd uit het nageslacht van Jakob, die de vader van Juda was, die, zoals wij aangetoond hebben, de voorvader van de Joden was. En Jesse was weer zijn voorvader, volgens de godsspraak, dus was hij volgens de stamboom de zoon van Jakob en Juda.

Hoofdstuk 33

De wijze van de geboorte van Christus voorzegd

En luister hoe Jesaja met niet te verstane woorden voorspelde dat Hij uit een maagd geboren zou worden, want hij zei dit: '*Kijk, de maagd zal zwanger worden en een Zoon baren, en zij zullen Zijn naam 'God met ons' noemen.*'⁴⁴ Want die ongelofelijk waren en bij mensen onmogelijk leken, deze dingen voorspelde God via de Geest van profetie als op het punt staand om plaats te vinden. Er zou dus geen ongeloof, maar geloof moeten zijn, vanwege hun voorspelling. Maar zodat niemand, zonder de hier geciteerde profetie te begrijpen, ons zou beschuldigen van dezelfde dingen die wij ten laste leggen van de dichters die zeggen dat Jupiter uit lust gemeenschap had met vrouwen, laten wij de woorden proberen uit te leggen. '*Kijk, een maagd zal zwanger worden*', betekent dus dat een maagd zonder geslachtsgemeenschap zwanger zal worden. Want als zij hoe dan ook gemeenschap had, met wie dan ook, dan was zij niet langer een maagd. Maar de kracht van God die over de vrouw gekomen was, overschaduwde haar, en zorgde ervoor dat zij zwanger werd, hoewel nog altijd een maagd zijnde. En de Engel van God Die naar dezelfde vrouw toegestuurd werd, bracht haar op dat moment goed nieuws, sprekend: '*Kijk, u zult zwanger worden vanuit de Heilige Geest en zult een Zoon baren, en Hij zal de Zoon van de Allerhoogste genoemd worden, en u moet Hem Jezus noemen, want Hij zal Zijn volk van hun zonden redden.*'⁴⁵ Zoals dat geleerd wordt door hen die alles hebben vastgelegd wat onze Redder Jezus Christus betreft, in wie wij geloofd hebben, nu dat de Geest van profetie ook aan Jesaja, zoals wij aangevuld hebben, verklaarde dat Hij geboren zou worden zoals wij hiervoor gezegd hebben. Daarom is het verkeerd om de Geest en de Kracht van God anders te begrijpen dan het Woord, Die ook de Eerstgeborene van God is, zoals de bovengenoemde profeet Mozes verklaarde. En het was dit (Woord) dat, toen het op de maagd kwam en haar overschaduwde, zorgde voor haar

verwekking, niet door geslachtsgemeenschap, maar door kracht. En de Naam Jezus betekent in de Hebreeuwse taal hetzelfde als Σωτήρ (Soter=Redder) in de Griekse taal. Waardoor deze Engel ook tegen de maagd zei: *'U moet Hem de Naam Jezus geven, want Hij zal Zijn volk van hun zonden redden.'* En dat de profeten geïnspireerd zijn door niemand anders dan het Woord van God, dat zult zelfs u, naar ik denk, toestaan.

Hoofdstuk 34

De geboorteplaats van Christus voorzegt

En luister naar op welk deel van de aarde Hij geboren zou worden. Een andere profeet, Micha voorzei dat als volgt: *'En u, Bethlehem, in het land van Juda, bent niet de minste onder de vorsten van Juda. Want vanuit u zal een Heerser voortkomen, Die mijn volk zal weiden.'*⁴⁶ Nu is er een plaatsje in het land van de Joden, 35 stadia⁴⁷ vanuit Jeruzalem, waarin Jezus Christus geboren werd, wat u ook kunt vaststellen uit de belastingadministratie die is opgesteld in de tijd van Cyrenius, uw eerste procureur in Judea.

Hoofdstuk 35

Profetieën over Zijn komst, sterven en rijden op een ezel

Ook wat betreft het niet opgemerkt worden door andere mensen totdat Hij een volwassen man geworden was, zoals dat ook gebeurde, luister naar wat hierover werd voorzegt. Er zijn de volgende voorspellingen: *'Er is een kind voor ons geboren, een jonge man is aan ons gegeven, en de bestuursmacht zal op Zijn schouders rusten.'*⁴⁸ Wat zichtbaar wordt in de kracht van het kruis, want daar legde Hij Zijn schouders onder, toen Hij gekruisigd werd zoals duidelijker zal worden uit het vervolg dat komt. En verder zei de profeet Jesaja geïnspireerd door de profetische Geest dit: *'Ik heb mijn handen uitgestrekt naar een ongehoorzaam en tegensprekend volk, naar hen die op een weg die niet goed is wandelen.'*⁴⁹ Nu vragen zij mij om een oordeel en durven dicht tot God te naderen.⁵⁰ En met andere woorden zegt Hij ook via een andere profeet: *'Zij hebben mijn handen en voeten doorboord⁵¹ en het lot over mijn bovenkleed geworpen.'*⁵² En David, die dit als koning en profeet uitsprak, heeft deze dingen werkelijk niet ondergaan, maar Jezus Christus heeft Zijn handen uitgestrekt, gekruisigd geworden door de Joden die een aanklacht tegen Hem inbrachten en ontkenen dat Hij de Christus was. En zoals de profeet het zei, martelden ze Hem en plaatsten ze Hem op de rechterstoel en zeiden 'beoordeel ons!'⁵³ En de uitdrukking: *'Zij doorboorden mijn handen en voeten,'* werd met verwijzing naar de spijkers van het kruis genoemd, ze werden in Zijn handen en voeten geslagen. En nadat Hij gekruisigd was, wierpen zij het lot over Zijn kleding, en zij die Hem

kruisigden, verdeelden deze onder elkaar. En dat die dingen werkelijk gebeurd zijn, dat kunt u lezen in de handelingen van Pontius Pilatus. Dan zullen wij de uitspraken van een andere profeet aanhalen, Sefanja,⁵⁴ om uit te drukken dat specifiek vermeld is dat Hij op een ezelsveulen zou gaan zitten en Jeruzalem binnen zou komen. Dit zijn de woorden: *'Wees geweldig blij, O dochter van Sion, schreeuw, O dochter van Jeruzalem, kijk, de Koning komt naar u toe. Nederig en rijdend op een ezel, en op een veulen, het jong van de ezel.'*⁵⁵

Hoofdstuk 36

Verschillende manieren van profeteren

Maar als u de uitspraken van de profeten hoort alsof ze persoonlijk zijn uitgesproken, dan moet u niet denken dat deze vanuit zichzelf geïnspireerd gesproken zijn, maar door het Goddelijke Woord dat hen beweegt. Want soms verkondigt Hij zaken die te gebeuren staan, op een manier zoals iemand de toekomst beschrijft. Soms spreekt Hij vanuit de Persoon van God, de Heer en Vader van iedereen. Soms vanuit de persoon van de Christus. Soms vanuit het oogpunt van de persoon die de Heer, Zijn Vader, antwoord geeft, zoals u dat zelfs ook bij uw eigen schrijvers kunt zien. Een man is de schrijver van alles en deze introduceert de personen die in gesprek zijn. En dit begrepen de Joden die de boeken van de profeten in bezit houden niet, en daarom herkenden zij Christus niet, zelfs toen Hij kwam, maar ze haten ons zelfs, die zeggen dat Hij gekomen is, en die bewijzen dat, zoals werd voorspeld, Hij door hen gekruisigd is.

Hoofdstuk 37

Uitingen van de Vader

En zodat ook dit duidelijk voor u zal worden, werden er vanuit het oogpunt van de Vader de volgende woorden via de profeet Jesaja geuit: *'De os kent zijn eigenaar, en de ezel zijn meesters voerbak, maar Israël weet van niets, en mijn volk heeft het niet begrepen.'* Wee de zondige natie, een volk beladen met zonde, een slecht zaad, kinderen die overtreders zijn, u heeft de Heer verlaten.⁵⁶ En verderop, als de profeet weer spreekt in de Persoon van de Vader: *'Wat is dat voor huis dat u voor mij bouwt?' Zegt de Heer, 'De hemel is mijn troon, en de aarde mijn voetbank.'*⁵⁷ En ook op een andere plaats: *'Mijn ziel haat uw nieuwe maan en uw sabbatten, ook de grote vastendag en het stoppen met werken kan ik niet verdragen. Ook niet als u komt, opdat ik u aankijk, zal ik naar u luisteren. Uw handen druipen van het bloed. En als u verfijnde bloem of reukwerk brengt, dan is dat afschuwelijk voor mij. Het vet van lammetjes en het vet van stieren verlang ik niet, want wie heeft u gevraagd dat aan te leveren?'⁵⁸ Maak u liever los van elke band met goddeloosheid, trek de strakke knopen*

van gedwongen contracten los, bekleed de dakloze en naakte, verdeel uw brood met de hongerige.⁵⁹ Wat voor soort zaken door de profeten vanuit [de Persoon van] God gebracht worden, dat kunt u nu herkennen.

Hoofdstuk 38

Uitingen van de Zoon

En als de Geest van profetie het over de Persoon van Christus heeft, dan zijn het dit soort uitingen: *'Ik heb mijn handen uitgestrekt naar een ongehoorzaam en tegensprekend volk, naar hen die op een manier die niet goed is wandelen.'*⁶⁰ En ook: *'Ik gaf mijn rug over aan de geseling, en mijn wangen aan de slagen. Van de schande van bespuwing keerde ik mijn gezicht niet af. En de Heer was mijn helper, daarom kwam ik niet beschaamd uit, maar ik zette mijn gezicht als een sterke rots op. Want ik wist dat ik niet beschaamd zou worden, want Hij Die mij rechtvaardigt is nabij.'*⁶¹ En ook als Hij weer zegt: *'Zij wierpen het lot over mijn kleding en doorstaken mijn handen en voeten. En ik legde mij neer en sliep en stond weer op, want de Heer ondersteunde mij.'*⁶² En ook als Hij zegt: *'Zij fluisterden met hun lippen, zij schudden hun hoofd,'⁶³ sprekend: 'Laat Hij zichzelf redden!'*⁶⁴ En dat al die dingen door middel van de Joden met Christus gebeurden, daarvan kunt u verzekerd zijn. Want toen Hij gekruisigd werd, konden ze hun mond niet houden en schudden ze met hun hoofd, sprekend: *'Laat Hij Die de doden deed opstaan zichzelf redden!'*⁶⁵

Hoofdstuk 39

Directe voorspellingen door de Geest

En als de Geest van profetie spreekt over dingen die te gebeuren staan, dan spreekt Hij op deze manier: *'Want de wet zal vanuit Sion uitgaan, en het Woord van de Heer vanuit Jeruzalem. En Hij zal te midden van de samenlevingen oordelen vellen en vele mensen bestraffen. Dan zullen zij hun zwaarden in ploegscharen omvormen, en hun speren in snoeihaken. Geen natie zal zijn zwaard tegen een andere natie opheffen, ook zullen zij de oorlog niet meer leren.'*⁶⁶ En dat dit zo gebeurd is, daarvan kunnen wij u overtuigen. Want er vertrokken mannen vanuit Jeruzalem de wereld in, twaalf stuks, en deze ongeletterden, met geen talent voor spreken maar met de kracht van God, verkondigden aan elke etniciteit van de mensen dat zij door Christus gestuurd waren om aan iedereen het Woord van God te onderwijzen. En wij die het eerst gewend waren om elkaar te vermoorden zijn niet alleen gestopt met het oorlog voeren met onze vijanden, maar zijn ook, om niet tegen onderzoekers te liegen of hen te bedriegen, bereid om voor het belijden van Christus te sterven. Want het gezegde: *'De geest zweert niet zoals de tong'*⁶⁷

kan hierop van toepassing verklaard worden. Maar als de soldaten die door u worden uitgevaardigd en die de militaire eed hebben afgelegd, hun trouw al boven hun eigen leven verkiezen, en ouders, en land, en alle familie, terwijl u hen niets onvergankelijk te bieden hebt, dan zou het zeker belachelijk zijn dat wij, die oprecht naar onvergankelijkheid verlangen, niet al deze dingen zouden verdragen, om dat wat wij verlangen van Hem Die in staat is om het te geven te ontvangen.

Hoofdstuk 40

De komst van Christus voorzegd

En luister hoe dat voorzegd is door hen die Zijn leer bekendmaakten en Zijn verschijning uitdroegen, de hierboven vermelde koning en profeet die het zo door de Geest van profetie uit: *'De ene dag vertelt het door aan de andere dag, en de ene nacht draagt de kennis over aan de andere nacht. Er is geen uitspraak of taal die deze stem niet verstaat. Hun stem is over de hele aarde uitgegaan en hun woorden naar de uiteinden van de wereld. Hij heeft Zijn tent in de zon opgezet, en, als een bruidegom die Zijn kamer verlaat, zal Hij zich als een reus verheugen om Zijn loop te voltooien.'*⁶⁸ Ook dachten wij dat het goed is dat wij een paar andere profetische uitingen van David zouden noemen, naast deze. Daarvan kunt u leren hoe de Geest van profetie mensen vermaant om te leven, en hoe Hij de samenzwering die door Herodes, de koning van de Joden, tegen Christus werd beraamd heeft voorzegd, met de Joden zelf en Pilatus, die uw gouverneur onder hen was, en zijn soldaten. En hoe Hij door mensen van elke etniciteit geloofd zou worden. En hoe God Hem Zijn Zoon noemt, en heeft verklaard dat Hij al Zijn vijanden aan Hem zal onderwerpen. En hoe de duivels, zoveel als zij kunnen, proberen aan de macht van God de Vader, de Heer van iedereen, te ontkomen, en de macht van Christus zelf. En hoe God iedereen oproept tot bekering voordat de dag van het oordeel komt. Deze dingen zijn als volgt geuit: *'Gezegend is de man die niet wandelde volgens het advies van de goddeloze, en ook niet op de weg van de zondaars stond of op de stoel van de spotter gezeten heeft. Maar die plezier in de wet van de Heer heeft, en dag en nacht over Zijn wet nadenkt. Hij zal als een boom langs waterrijke rivieren geplant zijn, die zijn vrucht op zijn tijd zal geven. En zijn blad zal niet verwelken, maar wat hij ook doet zal voorspoed hebben. Zo is het niet met de goddelozen, maar zij zijn als het kaf dat de wind van het aardoppervlak wegblaast. Daarom zullen de goddelozen in het oordeel niet staande blijven, of zondaars op het advies van de rechtvaardigen. Want de Heer kent de weg van de rechtvaardigen, maar de weg van de goddelozen zal vergaan. Waarom zijn de samenlevingen zo woedend en vinden de volken nieuwe dingen uit? De koningen van de aarde stellen zichzelf op en de heersers overleggen samen tegen de Heer en tegen*

Zijn Gezalfde (Messias/Christus), sprekend: 'Laten wij hun boeien en hun juk over ons verbreken!' Hij Die in de hemel woont zal om hen lachen en de Heer zal hen bespotten. Dan zal Hij vanuit zijn woede tot hen spreken en hen vanuit Zijn grote ongenoegen kwetsen. *'Toch ben ik als Koning door Hem op Zijn heilige heuvel geplaatst, het besluit van de Heer uitvaardigend. De Heer zei tegen mij: 'U bent mijn Zoon, vandaag heb ik U gebaard. Vraag het mij en ik zal U de samenlevingen als Uw erfdeel geven, en de uiteinden van de aarde tot Uw bezit. U zult hen met een ijzeren staf hoeden, als aardewerken potten zult u hen aan stukken slaan.'* Wees daarom verstandig, o koningen, wees gewaarschuwd, al u rechters van de aarde. Dien de Heer met diep ontzag en wees al bevend blij. Omarm de instructie, zodat de Heer op geen enkel moment boos zal zijn, en u van de rechte weg verdwijnt, als Zijn woede plotseling gewekt zal zijn. Gezegend zij die op Hem vertrouwen.'⁶⁹

Hoofdstuk 41

De kruisiging voorzegd

En ook in een andere profetie liet de Geest van profetie, via David doorschemeren dat Christus zou regeren nadat hij gekruisigd was, Hij sprak het volgende: 'Zing voor de Heer heel de aarde, en verkondig Zijn redding dag aan dag. Want de Heer is groots en het waard om geweldig geprezen te worden, om boven alle goden gevreesd te worden. Want alle goden van de volken zijn afgoden van duivels, maar God maakte de hemelen. Heerlijkheid en lofprijs staan tegenover Hem, kracht en verheerlijking zijn in de verblijfplaats van Zijn heiligheid. Geef eer aan de Heer, de eeuwige Vader. Ontvang genade en kom in Zijn aanwezigheid en aanbid in Zijn heilige hoven. Laat de hele aarde voor Zijn aanblik vrezen. Laat zij gegrondvest worden en niet wankelen. Laat hen blij zijn te midden van de natiën, de Heer heeft vanaf de boom geregeerd.'⁷⁰

Hoofdstuk 42

Profetie met het gebruik van de verleden tijd

Maar als de Geest van profetie spreekt over dingen die op het punt van gebeuren staan, alsof ze al plaatsgevonden hebben, zoals dat opgevallen kan zijn in de tekstgedeelten die ik al geciteerd heb, dan mag die omstandigheid geen excuus voor de lezers zijn [om dit niet te begrijpen], ook dit zullen wij duidelijk uitleggen. De dingen die Hij met zekerheid weet zullen plaatsvinden, dan voorspelt Hij dit alsof het al plaats heeft gevonden. En dat de uitingen zo aangenomen moeten worden, dat zult u begrijpen als u er aandacht aan schenkt. De woorden die David uitte werden 1500 jaar⁷¹ voordat Christus mens en gekruisigd werd uitgesproken. Maar onze Jezus Christus, gekruisigd en gestorven zijnde, stond weer op. En naar de hemel opgestegen

heeft Hij de heerschappij. En met de dingen die in Zijn Naam onder alle naties door de apostelen bekendgemaakt zijn, is de vreugde van hen die de onsterfelijkheid via Hem verwachten gerechtvaardigd.

Hoofdstuk 43

Verantwoordelijkheid nemen vereist

Maar laat iemand niet denken, vanwege wat door ons gezegd is, dat wij zeggen dat wat er ook gebeurt, dat dat noodgedwongen gebeurt, omdat vooraf gezegd is hoe het zal gaan, ook dat zullen wij uitleggen. Van de profeten hebben wij geleerd, en wij nemen dat als waarheid aan, dat straffen en geselingen en goede beloningen worden gegeven naar de verdiensten van ieders daden. Want als dat niet zo zou zijn, en alle dingen vanwege het noodlot gebeuren, dan is er totaal niets in onze eigen macht gelegen. Want als het noodlottig zou zijn dat de ene mens goed is en de andere mens slecht, dan is de een niet verdienstelijk en de ander niet verwijtbaar. Nogmaals, als het menselijk geslacht geen macht zou hebben om het kwaad te vermijden en het goede te kiezen, door vrije wil, dan zijn hun daden niet toe te rekenen, wat die dan ook zijn. Maar dat het uit eigen keus is dat zij oprecht of struikelend wandelen, dat zullen wij demonstreren. Wij zien dat eenzelfde mens een verandering ondergaat naar dingen die tegenovergesteld zijn. Als het nu noodlottig was dat hij of goed of slecht zou zijn, dan zou hij nooit in staat zijn om beide uitersten te doen, laat staan vaak te veranderen. Dan zou zelfs niemand goed of slecht zijn, omdat wij het noodlot dan tot de oorzaak van het kwaad maken en haar voorstellen als in tegenstrijd met zichzelf handelend. Of anders zou wat al eerder gezegd is waar zijn, dat eerbaarheid of misdaad niets voor zou stellen, maar dat dingen alleen qua mening goed of slecht beschouwd worden, dat is, wat het waarachtige Woord laat zien, de grootste goddeloosheid en misdaad. Maar dat wat wij beweren is een onafwendbaar lot, dat zij die het goede kiezen passende beloningen ontvangen en ook zij die het tegenovergestelde kiezen krijgen hun verdiende loon. Want niet zoals de andere zaken, zoals bomen en vierpotigen die niet uit keus kunnen wandelen, heeft God de mens gemaakt, want hij zou geen beloning of lof verdienen als hij niet zelf voor het goede had gekozen maar (slechts) daarvoor geschapen was. Ook zou hij geen straf verdienen, als hij slecht zou zijn, niet slecht uit zichzelf zijnde, maar alleen in staat om niets anders te zijn dan zoals hij gemaakt werd.

Hoofdstuk 44

Niet ongedaan gemaakt door profetie

En de Heilige Geest van profetie onderwees ons dit, via Mozes vertellend aan ons dat God dit tegen de

eerst geschapen mens zei: *'Kijk tegenover u staan goed en kwaad, kies het goede!'*⁷² En verder via de profeet Jesaja klinkt de volgende uitspraak alsof die gemaakt is vanuit God, de Vader en Heer van iedereen: *'Was uzelf, maak u schoon, doe het kwaad uit uw zielen weg. Leer goed te doen, beoordeel de wees en kom op voor de weduwe. En kom, laten we dan samen overleggen,'* zegt de Heer, *'en als uw zonden als scharlakenrood zijn, dan maak ik ze als witte wol, en als ze zo rood als de rode worm zijn, dan maak ik ze wit als sneeuw. En als u daartoe bereid bent en mij gehoorzaamt, dan zult u het goede van het land eten. Maar als u mij niet gehoorzaamt, dan zal het zwaard u verslinden,'*⁷³ want de mond van de Heer heeft het gezegd.' En de uitspraak: *'Het zwaard zal u verslinden,'* betekent niet dat de ongehoorzame door het zwaard gedood zal worden, maar het zwaard van God is vuur, waarvoor zij die ervoor kiezen om slecht te doen de brandstof zullen vormen. Daarom zegt Hij: *'Het zwaard zal u verslinden,'* want de mond van de Heer heeft het gezegd.' Want als Hij had gesproken van een zwaard dat snijdt en gelijk afmaakt, zou Hij niet gezegd hebben: *'Zal verslinden.'* En Plato net zo, als hij zegt: *'De schuld is voor degene die kiest, en God is onschuldig,'* dan nam hij dit over van Mozes en sprak dat uit. Want Mozes is ouder dan alle Griekse schrijvers. En wat filosofen of profeten ook gezegd hebben over de onsterfelijkheid van de ziel, of de straf na de dood, of het overdenken van de hemelse zaken, of vergelijkbare leerstellingen, dan hebben zij dit soort ideeën aan de profeten ontleend, voor zover het hen is toegestaan om deze dingen te kunnen begrijpen en interpreteren. En omdat er 'zaadjes van waarheid' onder alle mensen lijken te zijn, zijn zij schuldig aan het niet goed begrijpen wanneer zij tegenstrijdigheden vinden. Dus van wat wij zeggen over toekomstige gebeurtenissen die voorzeggd zijn, daarvan zeggen wij niet dat ze tot stand zijn gekomen vanwege een onafwendbare noodzaak. Maar God, vooraf wetend wat door alle mensen gedaan zal worden, en omdat het Zijn besluit is dat de toekomstige daden van de mensen allemaal vergolden zullen worden, passend bij hun afzonderlijke waarde, voorzegt via de Geest van profetie dat Hij beloningen zal geven, passend bij de verdienste van wat is uitgevoerd. Het menselijk geslacht altijd aansporend om zich in te spannen en in herinnering te houden, tonend dat Hij geeft om de mens en voor hem zorgt. Maar door toedoen van de duivels is de dood uitgevaardigd over hen die de boeken van Hystaspes lezen, of die van de Sybillen, of van de profeten, zodat ze, vanuit angst, proberen om te voorkomen dat mensen ze lezen, de kennis van het goede verkrijgend, en hen zelf in slavernij vasthoudend, wat ze ondanks alles toch niet altijd lukt. Want wij lezen ze niet alleen zonder angst, maar, zoals u ziet, brengen wij ze naar u toe voor onderzoek, wetende dat hun inhoud tot tevredenheid van iedereen zal zijn. En als wij er maar een paar overtuigen, dan is onze winst al

geweldig groot. Want wij zullen als goede boeren de beloning van onze Meester ontvangen.

Hoofdstuk 45

[De voorzegging van het zitting nemen van Christus in de hemel](#)

En dat God de Vader van iedereen Christus naar de hemel zou brengen, nadat Hij hem uit de dood had opgewekt, en Hem daar zou houden totdat Hij Zijn vijanden, de duivels, onderworpen zou hebben, en tot het aantal van hen dat vooraf als goed en integer bij Hem bekend is compleet is, omwille van wie Hij nog altijd het verteren (van de aarde) heeft vertraagd, luister naar wat hierover door de profeet David gezegd werd. Dit zijn zijn woorden: *'De Heer zei tegen mijn Heer: 'Gaat U aan mijn rechterhand zitten totdat ik Uw vijanden tot Uw voetenbank maak. De Heer zal de heersstaf vanuit Jeruzalem naar U toe sturen, en heerst U dan te midden van Uw vijanden. Het bestuur is aan U op de dag van Uw machtsovername, in de pracht van Uw heiligen. Uit de baarmoeder van de ochtend heb ik U gebaard.'*⁷⁴ Wat betreft zijn uitspraak: *'Hij zal u de heersstaf vanuit Jeruzalem sturen,'* dat is de voorspelling van het machtige Woord dat de apostelen, uitgaande van Jeruzalem, overal verkondigden. En hoewel de doodstraf wordt uitgesproken over eenieder die de Naam van Christus onderwijst of belijdt, blijven wij deze overal omarmen en onderwijzen. En ook als u deze woorden vanuit een vijandelijke geest leest, dan kunt u niets meer doen, zoals ik eerder al zei, dan ons te doden. Wat ons werkelijk niet schaadt, maar voor u en iedereen die ons onterecht haat, en geen berouw toont, brengt dit eeuwige straf door vuur.

Hoofdstuk 46

[Het Woord in de wereld, voorafgaand aan Christus](#)

Maar zodat niet iemand zonder na te denken zou zeggen dat Christus 150 jaar geleden geboren werd onder Cyrinius, en vervolgens, in de tijd van Pontius Pilatus, onderwees wat wij zeggen dat Hij onderwees. Dat zo iemand ook niet tegen ons zou uitkramen dat alle mensen die voor Hem geboren werden niet te verantwoorden zouden zijn, laten we daarop dan anticiperen en die moeilijkheid oplossen. Ons is geleerd dat Christus de Eerstgeborene van God is. Ook hebben wij eerder verklaard dat Hij het Woord is waar elk menselijk geslacht deel aan gehad heeft. En zij die verstandig geleefd hebben zijn Christenen, ook al wordt van hen gedacht dat zij atheïsten zijn. Zoals, onder de Grieken, Socrates en Heraclitus en soortgelijke mensen. En onder de barbaren, Abraham en Annanias en Azarja en Misaël en Elia, en vele anderen wier daden en namen wij nu niet verder zullen noemen omdat we weten dat dit saai zou worden. Zo zijn dus ook degenen die, vóór Christus,

onverstandig leefden slecht en vijandig aan Christus, ze doodden hen die verstandig leefden. Maar wie zal als intelligent mens in staat zijn, (door de kracht van het Woord en naar de wil van God de Vader en Heer van iedereen), om Hem Die als man uit een maagd geboren werd, en Jezus genoemd werd, en gekruisigd werd, en stierf, en weer opstond, en opsteeg naar de hemel, te begrijpen op basis van wat al eerder zo uitgebreid verteld is? Ook wij, omdat het bewijs voor dit onderwerp er verder minder toe doet, zullen daar op dit moment aan voorbijgaan om de zaken die meer dringend zijn te bewijzen.

Hoofdstuk 47

De verwoesting van Judea voorzegg

Over dat het land van de Joden verwoest zou worden, luister naar wat gezegd werd door de Geest van profetie. En de woorden werden gesproken vanuit het oogpunt van iemand uit het volk die zich verbaasde over wat er gebeurd was. Ze gaan zo: *'Sion is een wildernis, Jeruzalem een woestenij. Het gebouw van ons heiligdom is een vloek geworden, en de heerlijkheid die onze voorvaders zegenden is door vuur verbrand. Al haar prachtige dingen zijn afval geworden. En U keert zich af van dit alles en bent rustig gebleven en heeft ons geweldig vernederd.'*⁷⁵ En u bent ervan overtuigd dat Jeruzalem verwoest is zoals dat voorspeld is. En wat betreft haar verlatenheid en dat niemand toegestaan zal zijn om haar te bewonen is er de volgende profetie van Jesaja: *'Hun land is verwoest, hun vijanden verteren het voor zich uit, en niemand van hen zal erin wonen.'*⁷⁶ En dat het door u bewaakt wordt zodat niemand erin woont, en dat de dood wordt afgeroepen over elke Jood die er binnen probeert te gaan, dat weet u maar al te goed.

Hoofdstuk 48

Het werk en de dood van Christus voorzegg

En dat het voorspeld was dat onze Christus alle ziekten zou genezen en de doden zou opwekken, luister wat daarover werd gezegd. Dit zijn de woorden: *'Bij Zijn komst zullen de lammen als een hert springen en zal de tong van de stotteraar duidelijk spreken. De blinden zullen zien en wie lepra heeft wordt gereinigd.'*⁷⁷ Ook de doden zullen opstaan en rondlopen.⁷⁸ En dat Hij deze dingen deed kunt u leren uit de handelingen van Pontius Pilatus. En over hoe het door de Geest van profetie was voorzeggd dat Hij en wie op Hem hoopten gedood zouden worden, luister naar wat door Jesaja gezegd wordt: De volgende woorden: *'Kijk nu, de rechtvaardige vergaat en het gaat niemand aan het hart. Rechtvaardige mensen worden weggenomen en niemand geeft erom. De Rechtvaardige man wordt uit de aanwezigheid van de slechte*

*weggenomen, maar Zijn begrafenis zal in vrede zijn.'*⁷⁹ Hij is uit ons midden weggenomen.⁸⁰

Hoofdstuk 49

Zijn afwijzing door de Joden voorzegg

En verder, zoals dit door dezelfde Jesaja gezegd werd, dat de naties uit de samenlevingen, die niet naar Hem uitzagen, Hem zouden aanbidden. Maar de Joden die Hem altijd verwachtten zouden Hem niet herkennen als Hij kwam. En de woorden zijn uitgesproken alsof van de Persoon van Christus en luiden als volgt: *'Voor hen die niet naar mij vroegen was ik herkenbaar. Door wie mij niet zochten werd ik gevonden. Ik zei: 'Kijk naar mij!' Naar een volk dat mijn Naam niet aanriep. Ik spreidde mijn handen naar een ongehoorzaam en tegensprekend volk uit, naar hen die op een weg die niet goed is wandelden, maar hun eigen zonden achternalopen. Een volk dat mij recht voor zijn raap provoceert!'*⁸¹ Want de Joden, die de profetieën hebben en altijd in verwachting van de komst van de Christus zijn, herkenden Hem niet. En niet alleen dat, ze behandelden Hem ook nog eens schandelijk. Maar de samenlevingen, die nooit iets over Christus gehoord hadden totdat de apostelen vanuit Jeruzalem vertrokken en over Hem preekten, en hen de profetieën gaven, die werden vervuld met vreugde en geloof, en wierpen hun afgoden weg. Via Christus weidden zij zich toe aan de Onverwekte God. En dat het vooraf bekend was dat deze geruchtmakende zaken tegen degenen die Christus belijden ingebracht zouden worden, net als de ellende van degenen die zeggen dat het goed is om ons aan de oude gewoonten te houden, luister wat hier kort over gezegd wordt door Jesaja: *'Wee degenen die het zoete bitter noemen en het bittere zoet.'*⁸²

Hoofdstuk 50

Zijn vernedering voorzegg

Maar dat Hij, omwille van ons mens geworden zijnde, het verdroeg om te lijden en vernederd te worden, en dat Hij in heerlijkheid terug zal komen, luister naar de profetieën die dit vertellen. Ze klinken als volgt: *'Omdat ze Zijn ziel aan de dood uitleverden, werd Hij ook vernederd onder de misdadigers. Hij heeft de zonden van velen gedragen en zal voorbede doen voor de overtreders. Want kijk, mijn Dienaar zal behoedzaam optreden, en verheven worden en geweldig geprezen. Zo velen stonden stomverbaasd over u, zo ontluisterend zal uw vorm tegenover de mensen zijn, en Uw glorie zozeer verborgen voor hen. Vele naties zullen daar verbaasd over staan, ook de koningen staan met een mond vol tanden tegenover Hem. Want zij aan wie niet over hem verteld was, en zij die er niet van gehoord hadden, zullen begrijpen. O Heer, wie heeft ons verslag geloofd? En aan wie is de Arm van*

de Heer geopenbaard? Als een kind hebben wij getuigenis tegenover Hem afgelegd, als een wortel in dorre grond. Hij had geen uitstraling, geen heerlijkheid. En wij zagen Hem, en er was geen uitstraling of schoonheid. Maar Zijn uitstraling was oneervol en lelijker dan de mensenkinderen. Een geslagen man die weet hoe zwakheid te verdragen, want Zijn gezicht was afgekeerd. Hij werd veracht en had geen reputatie. Hij is het Die onze zonden draagt en voor ons gekweld wordt. Toch vonden wij dat Hij een geslagene, gebondene en gekwelde was. Maar Hij werd voor ónze overtredingen verwond, voor ónze misdaden werd Hij geslagen, de geselingen voor vrede kwamen op Hem neer, door Zijn striemen zijn wij genezen. Wij zijn allemaal als afgedwaalde schapen, elk mens heeft langs zijn eigen weg gedwaald. Maar Hij bevrijdde Hem voor onze zonden. En voor al die kwellingen deed Hij Zijn mond niet open. Als een schaap werd Hij naar de slacht gebracht, en zoals een lam stom is tegen zijn scheerder, zo deed Hij Zijn mond niet open. In Zijn vernedering werd Zijn veroordeling weggenomen.⁸³ In overeenstemming hiermee, verlieten al Zijn bekenden Hem toen Hij gekruisigd werd, Hem verloochend hebbend. En daarna, toen Hij uit de dood was opgestaan en aan hen verscheen, toen leerde Hij hen de profetieën waarin al deze dingen als te gebeuren staand stonden opgetekend. En Toen zij Hem naar de hemel op zagen stijgen, en geloofd hadden, en de kracht die destijds door Hem gestuurd werd op hen ontvangen hadden, gingen zij uit naar elke etniciteit onder de mensen en onderwezen zij deze dingen, en werden apostelen genoemd.

Hoofdstuk 51

De majesteit van Christus

Maar zodat de Geest van profetie ook duidelijk zou maken aan ons dat Hij Die dit lijden ondergaat een onuitsprekelijke oorsprong heeft, en over Zijn vijanden heerst dat sprak Hij als volgt: 'Wie zal Zijn oorsprong verklaren? Omdat Zijn leven van de aarde wordt weggesneden. Voor hun overtredingen wordt Hij naar de dood geleid, en ik zal de misdadiger geven voor Zijn begrafenis, en de rijke voor Zijn dood, want Hij pleegde geen geweld, ook was er geen bedrog in Zijn mond. En de Heer is blij om Hem te reinigen van de striemen. Als Hij voor de zonden uitgeleverd zal worden, dan zal Uw ziel Zijn nageslacht voor langdurige dagen zien. De Heer is ook blij om Zijn ziel van het verdriet te bevrijden, om Hem het licht te tonen en Hem met kennis te vormen, om de rechtvaardige die rijkelijk velen dient te rechtvaardigen. Dus zal Hij onze zonden dragen. Daarom zal Hij velen beërven en zal Hij de buit van de sterke verdelen. Omdat Zijn ziel aan de dood werd uitgeleverd en Hij onder de misdadigers gerekend werd. Ook droeg Hij de zonden van velen en werd voor hun overtredingen uitgeleverd.'⁸⁴ Luister ook hoe Hij op grond van profetie naar de

hemel opsteeg, zo werd dat gezegd: 'Open de hemelpoorten, wees geopend! Zodat de Koning van heerlijkheid binnen kan gaan. Wie is die Koning van heerlijkheid? De Heer sterk en machtig!'⁸⁵ En over dat Hij weer terug zou komen met heerlijkheid vanuit de hemelen, luister naar wat met betrekking tot dit door de profeet Jeremia werd gesproken, zijn woorden zijn: 'Kijk, als de Mensenzoon komt Hij op de wolken van de hemel, en Zijn engelen met Hem.'⁸⁶

Hoofdstuk 52

Enige vervulde profetieën

Nu wij dus bewijzen dat alle dingen die gebeurd zijn, voordat ze gebeurden, door de profeten voorspeld waren, moeten we dus ook geloven dat de dingen die op dezelfde manier voorspeld zijn, maar die nog gebeuren moeten, zeker ook gebeuren zullen. Want als de dingen die al gebeurd zijn, gebeurd zijn zoals voorzegd was, en al was dat onbekend, zo zullen de dingen die overblijven, al zijn ze onbekend en wordt er geen geloof aan gehecht, toch gebeuren. Want de profeten hebben twee van Zijn komsten voorzegd. De ene, die al geweest is, toen Hij als een verachte en lijdende mens kwam. Maar de tweede als, volgens de profetie, Hij glorieus vanuit de hemel komen zal, vergezeld van Zijn leger van engelen, als Hij ook de lichamen van de doden die geleefd hebben op zal wekken, en hen die dat waardig zijn zal bekleden met onsterfelijkheid. Ook zal Hij de goddelozen, met eeuwig gevoel begiftigd, met de slechte duivels in het eeuwige vuur sturen. En dat ook deze dingen zijn voorzegd als nog te gebeuren, dat zullen wij bewijzen. Door de profeet Ezechiël werd gezegd: 'Gewricht zal aan gewricht verbonden worden, en bot tegen bot, ook vlees zal opnieuw groeien.'⁸⁷ En: 'Elke knie zal voor de Heer buigen, en elke tong zal Hem belijden.'⁸⁸ En in wat voor soort gevoel en straf de goddelozen zullen zijn, luister naar wat refererend hieraan wordt gezegd: 'Hun worm zal niet rusten en hun vuur zal niet gedoofd worden.'⁸⁹ En dan zullen zij berouw hebben, als het hen niets oplevert. En wat het volk van de Joden zal zeggen als zij Hem glorieus zien komen, is als volgt door de profeet Zacharia voorspeld: 'Ik zal de vier winden opdracht geven om de verstrooide kinderen te verzamelen. De noordenwind zal ik opdragen ze te brengen, en de zuidenwind, dat zij niets achterhouden.'⁹⁰ Dan zal er groot geweeklaag in Jeruzalem zijn, niet het geweeklaag vanuit monden of lippen, maar het geweeklaag van het hart. En zij zullen niet hun kleren scheuren, maar hun harten. Stam naast stam zullen zij rouwen, en dan zullen zij kijken naar Hem Die zij doorstoken hebben. Dan zullen zij zeggen: 'Waarom O Heer, heeft U ons van Uw weg doen afdwalen? De heerlijkheid die onze voorvaders zegenden is voor ons tot een schande geworden.'⁹¹

Hoofdstuk 53

Samenvatting van de profetieën

Al zouden wij vele profetieën aan kunnen dragen, toch doen wij dat niet omdat wij van oordeel zijn dat deze zaken voldoende zijn om wie oren hebben om te horen en begrijpen te overtuigen. En wij vinden dat die personen ook in staat zijn om in te zien dat wij niet slechts beweringen zonder bewijs te leveren inbrengen, zoals de fabels die over de zogenaamde zonen van Jupiter verteld worden. Want waarom zouden wij over een gekruisigde man geloven dat Hij de Eerstgeborene van de Onverwekte God is? En dat Hij zelf het oordeel zal vellen over het gehele menselijke geslacht? Behalve als wij getuigenissen gevonden hebben over Hem die gepubliceerd zijn voordat Hij kwam en als mens geboren werd. En behalve als wij die de dingen die zo gebeurd zijn gezien hebben, de verwoesting van het land van de Joden, en mensen van elke etniciteit overtuigd geraakt zijnde van Zijn onderwijs via de apostelen, zodat ze hun oude gewoonten afwijzen, zoals zij, bedrogen zijnde, met elkaar omgingen. Ja, kijkend ook naar onszelf, wij weten dat de Christenen onder de samenlevingen zowel talrijker als waarachtiger zijn dan die van onder de Joden en de Samaritanen. Want alle andere menselijke etniciteiten worden door de Geest samenlevingen⁹² genoemd. Maar de Joodse en Samaritaanse etniciteiten worden 'de stam van Israël' genoemd en 'het huis van Jakob'. En de profetie waarin voorspeld wordt dat er meer gelovigen uit de samenlevingen zouden zijn dan vanuit de Joden en de Samaritanen, die zullen wij als volgt aanhalen: *'Wees blij, O onvruchtbare, u die niet gebaard heeft, breek uit en schreeuw, u die geen barensweeën heeft, want de kinderen van de verlatenen zijn er veel meer dan van haar die een man heeft.'*⁹³ Want alle samenlevingen waren van de ware God 'verlaten', het werk van hun eigen handen dienend. Maar de Joden en Samaritanen die het Woord van God via de profeten aangeboden kregen en Christus altijd al verwachtten, herkenden Hem niet toe Hij kwam, behalve een paar waarvan de Geest van profetie via Jesaja voorspelde dat zij gered zouden worden. Hij sprak vanuit hun eigen standpunt: 'Als de Heer ons geen zaad had nagelaten, dan zouden wij als Sodom en Gomorra geweest zijn.'⁹⁴ Want van Sodom en Gomorra wordt door Mozes verteld dat daar goddeloze mannen waren die God met vuur en zwavel verbrandde, en verwoeste, zonder dat iemand van haar inwoners werd gered, behalve een bepaalde vreemdeling, van geboorte een Chaldeeër, die Lot heette. Met hem werden ook zijn dochters gered. En voor wie daarom geeft, hun land is nog altijd als verwoest en verbrand te bezichtigen, het ligt er braak bij. En om aan te tonen hoe van degenen uit de samenlevingen gezegd is dat zij waarachtiger en geloviger zijn, zulle wij weer verwijzen naar wat door de profeet Jesaja gezegd is, want hij sprak dit: *'Israël is*

*onbesneden van hart, maar de samenlevingen zijn onbesneden in het vlees.'*⁹⁵ Zo veel vergelijkbare zaken, als je er oog voor hebt, zijn voldoende overtuigend om geloof in hen die de waarheid omarmen te bewerken, die geen dogmatische mening handhaven of zich door hun passies laten beheersen.

Hoofdstuk 54

Oorsprong van de heidense mythologie

Maar zij die de mythen die de dichters gemaakt hebben doorgegeven, leveren geen bewijs aan de kinderen die ze leren. En wij blijven erbij om aan te tonen dat zij verteld zijn met inspiratie van de boze demonen, om het menselijk geslacht te bedriegen en misleiden. Want omdat ze via de profeten gehoord hadden dat de Christus eraan kwam, en dat de goddelozen onder de mensen door vuur vernietigd zouden worden, schoven ze vele zogenaamde 'zonen van Jupiter' naar voren, in de veronderstelling dat de dingen die over Christus gezegd waren slechts sterke verhalen zouden lijken, net als de dingen die door de dichters gezegd waren. En deze dingen werden zowel onder de Grieken als onder de samenlevingen verteld, waarvan zij [de demonen] gehoord hadden dat Christus in het bijzonder geloofd zou worden. Maar dat zij bij het beluisteren van wat door de profeten gezegd werd dit toch niet helemaal begrepen, en dat zij, als mensen die zich vergissen, reproduceerden wat over Christus gezegd werd, ook dat zullen wij verduidelijken. De profeet Mozes was, zoals wij al vertelden, ouder dan alle schrijvers. En via hem werd het als volgt voorspeld: 'Er zal geen vorst in Juda ontbreken, ook geen wetgever die tussen zijn voeten uit komt, tot Hij komt voor Wie het gereserveerd is. En Hij zal het verlangen van de heidenen zijn, Zijn veulen aan de wijnstok bindend, Zijn kleding wassend in het bloed van de druif.'⁹⁶ Toen de duivels deze profetische woorden hoorden, legden zij de relatie dat Baccus de zoon van Jupiter was, en deden het voorkomen alsof hij de ontdekker van de wijnstok was, en zij rekenen de wijn [of het ezelsveulen] onder de geheimen. Zo onderwezen zij ook dat deze, aan stukken gereten naar de hemel opsteeg. En omdat het in de profetie van Mozes niet nadrukkelijk vermeld werd of degene die komen zou de Zoon van God zou zijn, en of Hij, rijdend op de ezel, op aarde zou blijven of naar de hemel op zou stijgen, en ook omdat het veulen zowel een ezelsveulen als het veulen van een paard kan betekenen, wisten zij niet of degene die zou komen het veulen van een ezel of het veulen van een paard mee zou nemen als het teken van Zijn komst. Ook niet of Hij de Zoon van God was, zoals wij eerder zeiden, of van mensen. Daarom brachten zij naar buiten dat Bellerophon, een man uit mensen geboren, zelf naar de hemel opsteeg op zijn paard Pegasus. En toen zij het uitgesproken hoorden door de profeet Jesaja, dat Hij uit een maagd geboren

zou worden, en zelfstandig naar de hemel zou opstijgen, deden zij het voorkomen dat van Perseus gesproken werd. En toen zij kennisnamen van wat werd gezegd, zoals ook eerder geciteerd, in de van oudsher opgeschreven profetieën: ‘Sterk als een reus die zijn koers loopt,’⁹⁷ kwamen zij met dat Hercules sterk was en over de hele aarde gereisd had. En wanneer ook voorzeggd werd dat Hij elke ziekte genezen zou, en de doden opwekken, schoven zij Aesculapis naar voren.

Hoofdstuk 55

Tekenen van het kruis

Maar in geen enkel geval, zelfs niet in het geval van de zogenaamde zonen van Jupiter, hebben zij de gekruisigde geïmiteerd. Want dat werd niet door hen begrepen, alles wat daarover gezegd werd, werd symbolisch gedaan. En dit, zoals de profeet voorzei, is het grootste symbool van Zijn macht en rol. Dat wordt ook bewezen door de dingen zoals wij die waarnemen. Want denkt u nu eens in of de dingen in deze wereld wel geregistreerd kunnen worden of enige communicatie kunnen hebben zonder deze vorm te bezitten. Want de zee wordt niet bevaren zonder dat dit baken van een zeil, veilig in het schip gezekeerd, genoemd wordt. Ook de aarde wordt niet zonder dit geploegd. Mijnwerkers en monteers kunnen hun werk niet zonder dit doen, zonder gereedschap met deze vorm. Ook de menselijke vorm verschilt in niets anders van de onintelligente dieren dan dat hij recht op loopt en zijn handen zijn uitgestrekt. Ook het gezicht steekt uit vanaf het voorhoofd, dat heet de neus, waardoor het levend wezen adem haalt, ook deze (neus) toont geen andere vorm dan dat van het kruis. En door de profeet werd het zo gezegd: ‘De adem aan de voorkant van ons gezicht is de Heer Christus.’⁹⁸ En de macht van deze vorm word zelf door ons getoond met wat wij ‘vexilla’ [banieren] noemen, en trofeeën, die in al onze staatsprofessies gebruikt worden, ze gebruikend als een teken van uw macht en heerschappij, al doet u dat zonder er bewust van te zijn. En met deze vorm bewijst u eer aan uw keizers als zij sterven, en met inscripties benoemt u ze tot goden. Nu wij u dus met beroep op het verstand en met een herkenbare vorm aangespoord hebben, en dat met onze uiterste inspanning, dan weten wij nu dat ons niets te verwijten valt, al gelooft u niet, wat ons betreft is het klaar en goed zo.

Hoofdstuk 56

De demonen misleiden mensen nog altijd

Maar de boze geesten waren niet tevreden met het beweren, voor de komst van Christus, dat zij waarvan beweerd wordt dat zij de zonen van Jupiter zijn uit hem geboren waren. Maar nadat Hij verschenen was, en te midden van de mensen

geboren was, en wanneer zij geleerd hebben hoe Hij onder de profeten voorzeggd was, en wisten dat Hij geloofd en naar hem uitgezien zou worden door elke natie, begonnen ze weer, zoals eerder gezegd, om andere mannen naar voren te schuiven. Zoals de Samaritanen Simon en Meander, die vele krachtige werken door magie deden en velen bedrogen, en hen nog altijd in de waan laten. Want zelfs onder uzelf, zoals wij eerder zeiden, was Simon in de stad Rome tijdens de regering van Caesar Claudius. En hij heeft de Senaat en het volk van Rome zozeer verbaasd, dat hij als een god beschouwd werd, en geëerd werd, net als de anderen die u als god met een standbeeld vereert. Daarom bidden wij dat u als gewijde Senaat samen met uw volk een oordeel zult vellen over dit getuigenis van ons, zodat als iemand in de knoop zit met de leerstellingen van die man, hij de waarheid leren zal, en zo aan de misvattingen kan ontsnappen. En wat dat standbeeld betreft, vernietig het alstublieft.

Hoofdstuk 57

De demonen zorgen ook voor vervolging

De duivels kunnen de mensen er ook niet van overtuigen dat er geen vuurzee voor de straf van de goddelozen zal bestaan. Net zoals zij niet in staat waren om Christus verborgen te houden nadat Hij kwam. Maar zij kunnen alleen dit bewerken, dat zij die onnadenkend leven en met losbandige en slechte gewoonten zijn opgevoed, wie bevooroordeeld zijn door hun eigen meningen, ons zouden doden en haten. Wie wij niet alleen niet haten maar, zoals bewezen is, met wie wij medelijden hebben en wie wij proberen tot bekering te brengen. Want wij zijn niet bang voor de dood, omdat het bekend is dat wij zeker sterven. En er is niets nieuws [onder de zon], maar alles gaat hetzelfde door, zoals wat geregistreerd wordt (laat zien). En zelfs als degenen die een jaar van dit soort dingen genieten het uiteindelijk zat worden, dan moeten ze op onze leerstellingen letten, zodat ze eeuwig vrij van zowel lijden als nood kunnen leven. Maar als zij geloven dat er niets na de dood is, maar verklaren dat zij die sterven overgaan in een gevoelloze toestand, dan worden zij onze weldoeners als zij ons van het lijden en de noodzakelijkheden van dit leven bevrijden, maar zelf bewijzen zij zich slecht te zijn, en onmenselijk en onverdraagzaam, omdat zij ons zonder de intentie om ons te bevrijden doden, maar ons (in hun ogen) van ons leven afsnijden en van plezier beroven.

Hoofdstuk 58

De demonen schuiven kettters naar voren

En zoals wij eerder gezegd hebben, schuiven de duivels Marcion uit Pontus naar voren, die zelfs nu nog onderwijst aan mensen dat God niet de Maker

van alle dingen in de hemel en op aarde is. En dat de Christus Die door de profeten voorzegd is Zijn Zoon is. Hij preekt een andere god, naast de Schepper van alles, en natuurlijk ook een andere zoon. En velen hebben in deze man geloofd, alsof alleen hij de waarheid kende. En ze lachen ons uit, hoewel ze geen bewijs hebben voor wat ze beweren. Ze worden als domme lammetjes door een wolf weggetrokken, zo vallen ze ten prooi aan goddeloze leerstellingen, en aan duivels. Want zij die duivels genoemd worden doen niets anders dan mensen van de God Die hen maakte weg te leiden, en van Zijn Eerstverwekte Christus. En zij die niet in staat zijn om zichzelf van de aarde waar zij aan vastgeklonken zitten op te heffen, houden nog altijd vast aan de aardse zaken en het werk van hun eigen handen. Maar zij die zichzelf toewijden aan het nadenken over de goddelijke zaken, slaan in het geheim terug. En als zij geen wijze en nuchtere geest hebben, of een zuiver leven, vrij van hartstochten, dan drijven zij hen tot goddeloosheid.

Hoofdstuk 59

[Plato staat in het krijt bij Mozes](#)

En zodat u kunt leren dat dit van onze leraren afkomstig is, (waar we de verklaring die door de profeten gegeven is mee bedoelen), dat Plato de bewering overnam dat God de wereld door materie zonder vorm te veranderen gemaakt heeft, luister daarom naar de precieze woorden die door Mozes gezegd zijn. Hij was, zoals hiervoor gezegd, de eerste profeet en ouder dan de Griekse schrijvers. Door hem maakte de Geest van profetie duidelijk hoe en uit welk materiaal God van aanvang de wereld vormde, hij zei dit: 'In het begin schiep God de hemel en de aarde. En de aarde was onzichtbaar en niet ingericht, en duisternis lag over het oppervlak in de diepte, en de Geest van God bewoog zich over de wateren. En God zei: *'Er moet licht zijn,'* en zo gebeurde het.'⁹⁹ Zo heeft ook Plato, en zij die het met hem eens zijn, zoals wijzelf, dat geleerd. En ook u kunt overtuigd worden, dat de hele wereld door het Woord van God gemaakt werd door materie waarvan Mozes eerder sprak. Dat wat de profeten Erebus [donkere materie]¹⁰⁰ noemen, dat weten wij dat Mozes daar eerder over sprak.

Hoofdstuk 60

[Plato's onderwijs over het kruis](#)

En de fysiologische discussie over de Zoon van God in de Timaeus van Plato, waarin hij zegt, 'Hij plaatste hem kruislings in het universum,' dat nam hij op dezelfde manier van Mozes over. Want in de geschriften van Mozes staat opgetekend hoe in die tijd, toen de Israëlieten uit Egypte trokken en in de wildernis waren, zij overvallen werden door giftige beesten, zowel slangen als adders, en allerlei soorten slangen die het volk doodden. Toen heeft

Mozes, geïnspireerd en onder invloed van God, koper genomen en dat in de vorm van een kruis gemaakt, en dat in de heilige tent geplaatst. Hij zei tegen het volk: 'Als u naar dit evenbeeld kijkt en gelooft, dan zult u daardoor gered worden.'¹⁰¹ En toen dit gedaan was, staat er opgeschreven dat de slangen stierven, en zo is de overlevering dat het volk aan de dood ontsnapte. Toen Plato dit gelezen had, en het niet goed begreep, omdat hij niet doorhad dat dit een evenbeeld van het kruis was, maar hij aannam dat er een kruislingse plaatsing moest zijn, toen zei hij dat de kracht direct naast God kruislings in het universum geplaatst moest zijn. En met zijn spreken van een derde, dit deed hij omdat hij las, zoals wij hiervoor zeiden: 'Dat de Geest van God over de wateren bewoog.'¹⁰² Want hij geeft de tweede plaats aan de Logos Die bij God is, waarvan hij zegt dat hij kruislings in het universum geplaatst is. En de derde plaats aan de Geest, waarvan gezegd wordt dat deze op het water geboren werd, sprekend: 'En de derde rond de derde.'¹⁰³ En luister hoe de Geest van profetie via Mozes aangaf dat er een vuurzee zou zijn. Hij sprak dit: *'Eeuwig vuur zal afdalen en zal tot onder in de put verslinden.'*¹⁰⁴ Het is dus niet zo dat wij er dezelfde mening als anderen op nahouden, maar dat iedereen ons napraat. Onder ons kunnen deze dingen zelfs door wie de vormen van de letters nog niet kennen geleerd worden, wie zonder onderwijs en barbaars van taal is, maar wel wijs en gelovig van geest. Sommigen werkelijk verlamd en blind van ogen. Zo kunt u dus te weten komen dat deze dingen niet van menselijke wijsheid afkomstig zijn, maar geuit zijn door de Kracht van God.

Hoofdstuk 61

[De Christelijke doop](#)

Ik zal het ook nog hebben over de manier waarop wij onszelf toewijden aan God, wanneer wij door Christus nieuw gemaakt zijn, anders, als wij dit weglaten, lijken wij oneerlijk te zijn in de verklaring die wij afleggen. Zovelen als overtuigd zijn en geloven dat wat wij zeggen waar is, en het op zich nemen om dienovereenkomstig te leven, die worden onderwezen om met vasten tot God te bidden en te smeken voor de vergeving van hun zonden uit het verleden, wij bidden en vasten dan met hen. Dan worden zij door ons naar waar water is gebracht en worden herboren, op dezelfde manier zoals wijzelf herboren zijn. Want in de Naam van God, de Vader en Heer van het universum, en van onze Redder Jezus Christus, en van de Heilige Geest, ontvangen zij aldus het gewassen worden met water. Want ook Christus zei: *'Behalve als u opnieuw geboren bent, zult u het koninkrijk van de hemel niet binnengaan.'*¹⁰⁵ Dat het nu onmogelijk is voor degenen die ooit zijn geboren om weer in hun moeders baarmoeders te gaan, dat is klip en klaar voor iedereen. En hoe degenen die gezondigd hebben aan hun zonden zullen ontkomen, dat wordt

door de profeet Jesaja uitgelegd, zoals ik eerder schreef zei hij dit: *‘Was uzelf, maak uzelf schoon. Doe het kwaad dat u doet weg uit uw zielen. Leer om goed te doen, beoordeel de wezen en kom op voor de weduwe. En kom dan, laten wij samen overleggen,’* zegt de Heer, *‘En al zijn uw zonden dieprood, ik maak ze als witte wol. Al zijn ze als de rode made, ik maak ze zo wit als sneeuw. Maar als u weigert en rebelleert, dan zal het zwaard u verteren. Want de mond van de Heer heeft het gezegd.’*¹⁰⁶

En voor deze [handeling] hebben wij de volgende reden van de apostelen gehoord: Omdat we bij onze geboorte zonder onze eigen kennis of keus geboren zijn, vanwege het samenkomen van onze ouders, en opgevoed zijn met slechte gewoonten en oefeningen. Dus om geen behoeftige en onwetende kinderen te blijven, maar om kinderen van (eigen) keus en kennis te worden, en om in het water de vergeving van eerder gedane zonden te ontvangen, wordt over degene die kiest om opnieuw geboren te worden en zich bekeerd heeft van zijn zonden, de Naam van God de Vader uitgesproken, de Heer van het universum, Hij Die de te wassen persoon naar het bad leidt, alleen door deze Naam geroepen. Want niemand kan de Naam van de onuitsprekelijke God uitspreken. En als iemand durft te zeggen dat er een Naam is, dan lijkt die wel hopeloos gek geworden. En deze wassing wordt verlichting genoemd, omdat zij die deze dingen leren in hun verstand verlicht worden. Ook in de Naam van Jezus Christus, Die onder Pontius Pilatus gekruisigd werd. En in de Naam van de Heilige Geest, Die via de profeten alle dingen over Jezus voorzei. Wie verlicht is, is gewassen.

Hoofdstuk 62

De imitatie door de demonen

En inderdaad, de duivels, die deze wassing via de uitspraken van de profeten gehoord hadden, zetten degenen die hun tempels binnengaan aan om zich ook te besprenkelen, voordat ze naderen met plengoffers en brandoffers. Ze zorgen er ook voor dat zij zichzelf volledig wassen als zij weer vertrekken [van het offer brengen] voordat zij hun heiligdommen waarin hun beelden geplaatst zijn binnengaan. Ook het gebod dat door de priester gegeven wordt aan hen die de tempel binnenkomen om te aanbidden, om hun schoenen uit te doen, dat hebben de duivels geleerd van de hiervoor genoemde Mozes, het volgende na-apend; want op dat moment, toen Mozes de opdracht kreeg om in Egypte af te dalen en het volk van Israël dat daar was er weg te leiden, terwijl hij de kudde van zijn schoonvader in het land Arabië hoedde, toen sprak onze Christus met hem, het leek wel of vuur in een struik verscheen, en zei: *‘Doe uw schoenen uit, en kom dichterbij en luister!’*¹⁰⁷ En hij, toen hij zijn schoenen uitgedaan had en genaderd was, hoorde

dat hij naar Egypte af zou dalen en het volk van de Israëlieten daar weg zou leiden. Ook ontving hij machtige kracht van Christus, Die tot hem sprak in wat eruitzag als vuur, en hij daalde af en leidde het volk weg, grote en wonderlijke daden verricht hebbend. Als u dat nauwkeuriger wilt weten, dan kunt u dat precies leren uit zijn geschriften.

Hoofdstuk 63

Hoe God aan Mozes verscheen

En zelfs nu onderwijzen alle Joden dat de naamloze God tot Mozes sprak. Dat wat de Geest van profetie, hen via de profeet Jesaja beschuldigend zoals eerder genoemd sprak: *‘De os kent zijn eigenaar, en de ezel de roep van zijn meester, maar Israël kent mij niet en mijn volk begrijpt het niet.’*¹⁰⁸ Ook Jezus de Christus (begrijpen zij niet), omdat de Joden niet wisten wat de Vader was en wat de Zoon was, beschuldigden zij hen (de Vader en de Zoon) net zo. Ook Hijzelf zei: *‘Niemand kent de Vader, behalve de Zoon, of de Zoon, behalve de Vader, en zij aan wie de Zoon Hem openbaart.’*¹⁰⁹ Nu is Zijn Zoon het ‘Woord van God’,¹¹⁰ zoals wij eerder zeiden. Hij wordt ook Engel en Boodschapper (Apostel) genoemd.¹¹¹ Want Hij verklaart alles wat wij behoren te weten, en wordt uitgezonden om alles wat geopenbaard wordt uit te leggen. Zoals onze Heer dat zelf zegt: *‘Hij die naar mij luistert, luistert naar Hem Die mij gestuurd heeft.’*¹¹² Dit wordt ook duidelijk uit de geschriften van Mozes, want het volgende staat daarin geschreven: *‘En de Engel van God sprak met Mozes in een vlam van vuur vanuit de struik en zei: ‘Ik ben die ik ben, de God van Abraham, de God van Isaak, de God van Jakob, de God van de voorvaders. Daal af naar Egypte en breng mijn volk weg.’*¹¹³ En als u wilt weten wat het vervolg is, dan kunt u dat uit dezelfde geschriften leren, want het is onmogelijk om hier nu compleet op in te gaan. Maar zoveel is geschreven om te bewijzen dat Jezus de Christus, de Zoon van God is, en Zijn Boodschapper, vanouds ‘het Woord’ zijnde. Dus soms in de vorm van vuur verschijnend, en soms gelijkend op engelen, maar nu is Hij, naar Gods wil, een mens van het menselijk geslacht geworden. Hij verdroeg de pijnigingen die Hem toegebracht werden, waar door de duivels bij de ongevoelige Joden op aangedrongen werd. Zij geloofden nog altijd dat het de Vader en Schepper van het universum was die met Mozes sprak, hoewel zij de geschriften van Mozes hadden waarin staat dat de Engel van God in een vuurvlam in de struik met Mozes sprak en zei: *‘Ik ben Die ik ben, de God van Abraham, en de God van Isaak en de God van Jakob.’* Terwijl ook de Geest van profetie hen vermaant en zegt: *‘Israël kent mij niet, mijn volk heeft mij niet begrepen.’* En ook Jezus, zoals wij al aangetoond hebben, sprak toen Hij bij hen was: *‘Niemand kent de Vader, behalve de Zoon, of de Zoon, behalve de Vader, en zij aan wie de Zoon Hem wil openbaren.’* De Joden waren dus van mening dat

het de Vader van het universum was Die met Mozes sprak, terwijl Hij Die met hem sprak in werkelijkheid de Zoon van God was, Die zowel Engel als Boodschapper genoemd wordt, en wel beschouwd, zowel de Geest van profetie als de Christus (de Messias) zelf, omdat zij de Vader noch de Zoon kenden. Want zij die beweren dat de Zoon de Vader is, bewijzen dat zij geen kennis met de Vader gemaakt hebben, of weten dat de Vader van het universum een Zoon heeft. Die ook het Eerstverwekte Woord van God is, en zelfs God is. Dus vanouds verscheen Hij in de vorm van vuur en gelijkend op een Engel aan Mozes en aan andere profeten. Maar in deze tijd van bestuur door ons, zoals eerder gezegd een mens uit een maagd geboren geworden zijnde, op advies van de Vader voor de redding van degenen die in Hem geloven, heeft Hij het zowel verdragen om onbetekenend geacht te zijn als te lijden, zodat Hij, door te sterven en weer op te staan, de dood zou overwinnen. En dat wat vanuit de struik tegen Mozes gezegd werd: *'Ik ben Wie ik ben, de God van Abraham, en de God van Isaak, en de God van Jakob, en de God van uw voorvaders,'* dat wees erop dat zij, al waren zij dood, zijn blijven bestaan, en mannen zijn die tot Christus zelf behoren. Want allereerst waren zij mannen die bezig waren met het zoeken naar God, Abraham die de vader van Isaak is, en Isaak die van Jakob, zoals Mozes schreef.

Hoofdstuk 64

[Meer misverstanden over de waarheid](#)

Op grond van wat al eerder gezegd is, kunt u begrijpen dat de duivels, Mozes uitspraken na-apend, beweerden dat Proserpina de dochter van Jupiter was. Zij spoorden het volk aan om een beeld van haar onder de naam van Koré (Cora, de maagd of dochter) bij de bronopeningen te plaatsen. Want, zoals wij eerder schreven, Mozes zei: 'In het begin schiep God de hemel en de aarde. En de aarde was zonder vorm en woest, en de Geest van God bewoog over het wateroppervlak.' Imiterend dus wat hier over de Geest van God Die over het water beweegt wordt gezegd, zeiden zij dat Prosepine, [of Cora], de dochter van Jupiter was. En op dezelfde manier deden zij het deskundig overkomen dat Minerva de dochter van Jupiter was. Niet door seksuele eenwording, maar, wetend dat God de wereld door het Woord gemaakt had, beweren zij dat Minerva de eerst verwekte [ennoia]¹¹⁴ was. Wat wij als totaal absurd beschouwen, de verwekking in een vrouwelijke vorm naar voren brengend. En veroordelen op dezelfde manier de handelingen van de andere 'zogenaamde' zonen van Jupiter.

Hoofdstuk 65

[De bijeenkomsten van Christenen](#)

Dan brengen wij degene die op deze manier gewassen is, wie overtuigd is en met ons onderwijs heeft ingestemd, naar de plaats waar de zielsverwanten¹¹⁵ zijn verzameld, met de bedoeling om gebeden vanuit het hart te brengen, zoals wij dat zelf gewend zijn, en voor de gedoopte [verlichte] persoon, en alle anderen op die plaats. (Wij bidden) dat wij het waardig bevonden worden, nu wij de waarheid hebben leren kennen, om ook door onze daden als goede burgers en navolgers van de geboden bevonden te worden, zodat wij met een eeuwige redding gered zullen worden. Als wij het gebed beëindigd hebben, dan groeten wij elkaar met een kus. Dan wordt er door de opziener¹¹⁶ over de broers brood en een beker wijn, met water vermengd, gegeven. Als hij die aanneemt brengt hij dank en lofprijs aan de Vader van het universum, uit Naam van de Zoon en de Heilige Geest, en langdurig brengt hij dank voor het ons waardig achten om deze dingen uit Zijn handen te ontvangen. En als hij de gebeden en dankzeggingen geëindigd heeft, geeft het hele volk hun instemming met het 'amen' zeggen. Dit woord is in het Hebreeuws een reactie op genoito 'zo is het'. En als de opziener dank gebracht heeft, en het hele volk hun instemming gegeven heeft, geven zij die diakenen (helpers), onder ons genoemd worden, aan ieder die aanwezig is iets van het brood en de met water gemixte wijn waarover de dank is uitgesproken door, en aan wie afwezig zijn brengen zij een portie.

Hoofdstuk 66

[Wat betreft het brood en de wijn](#)

En dit voedsel wordt 'Eucharistie' onder ons genoemd, waarvan het niemand anders is toegestaan om te nemen dan wie gelooft dat de dingen die wij spreken waar zijn, en wie gewassen is met het water voor de vergeving van zonden, dus wie opnieuw geboren is, en wie zo leeft als Christus opgedragen heeft. Want niet als gewoon brood en gewone drank ontvangen wij dit, maar op dezelfde manier als onze Redder Jezus Christus, door het Woord van God vlees gemaakt, zowel vlees als bloed voor onze redding had. Op dezelfde manier is het ons geleerd dat het voedsel dat gezegend is door het gebed van zijn Woord, en waar vanuit ons bloed en vlees in overdrachtelijke zin gevoed worden, het vlees en bloed is van Die Jezus Die met een vleselijk lichaam gemaakt is. Want de apostelen hebben, in de memoires die door hen geschreven zijn, de evangeliën genoemd, op die manier wat aan hen werd toevertrouwd doorgegeven. Dat Jezus brood nam, en toen Hij dank bracht zei: *'Doe dit om mij te herinneren, dit is mijn lichaam.'* En dat, op dezelfde manier de beker doorgevend en dankzeggend, Hij zei: *'Dit is mijn bloed,'* en dit

alleen aan hen gaf. Wat de slechte duivels weer vervormd hebben in de 'geheimen' van Mithras, opdragend om hetzelfde te doen. Want dat brood en die beker water worden met bepaalde mystieke bezweringen in het midden geplaatst van iemand die ingewijd wordt, zoals u wellicht weet of kunt leren.

Hoofdstuk 67

Wekelijkse aanbidding van de Christenen

En hierna herinneren wij elkaar voortdurend aan deze dingen. En de rijken onder ons helpen de behoeftigen. En wij blijven altijd bij elkaar, en voor alle dingen waarin wij voorzien worden, zegenen wij de Maker van alles via Zijn Zoon Jezus Christus, en via de Heilige Geest. En op de dag die zondag genoemd wordt, verzamelt iedereen die in steden of op het platteland woont zich op één plaats, dan worden de memoires van de apostelen of de profeten gelezen, zo lang als de tijd dat toestaat. Dan als de voorlezer gestopt is, geeft de opzichter mondeling instructies en vermaningen om deze goede dingen te imiteren. Dan staan we allemaal op en bidden, en, zoals wij eerder zeiden, als ons gebed is gestopt, worden brood, wijn en water gebracht, en de opziener bidt vergelijkbare gebeden en dankzeggingen naar vermogen. Dan stemt het volk in met 'amen' te zeggen. Daarna wordt aan ieder uitgedeeld, zo wordt deelgenomen aan dat waar dank over is uitgesproken, en voor wie afwezig zijn wordt een deel door de diakenen gebracht. En zij die het goede doen en willen, geven zoals ieder denkt dat passend is. En wat verzameld is, wordt bij de opzichter neergelegd. Die helpt er de wezen en weduwen en zij die door ziekte of een andere oorzaak hulpbehoevend zijn mee. Ook zij die gevangen zitten en de vreemdelingen die langs reizen bij ons, kortom hij helpt iedereen die dat nodig heeft. Maar zondag is de dag waarop wij allemaal onze algemene vergadering houden, omdat dat de eerste dag is waarop God, een verandering in de duisternis en materie aangebracht hebbend, de wereld maakte. En op diezelfde dag verrees Jezus Christus onze Heer uit de dood. Want Hij werd gekruisigd op de dag voor Saturnus (Zaterdag). En op de dag na die van Saturnus, wat de dag van de zon is, vertelde Hij hen deze dingen, aan Zijn apostelen en leerlingen verschenen zijnde, wat wij u ook ter overdenking toevertrouwen.

Hoofdstuk 68

Conclusie

En als deze dingen redelijk en waarachtig bij u overkomen, houd ze dan in ere. Maar als ze onzinnig lijken, veracht ze dan als onzin, en vaardig de dood niet uit over hen die niets verkeerd gedaan hebben, zoals u tegen uw vijanden zou doen. Want wij waarschuwen u dat u het komende oordeel van u

niet zult ontlopen als u doorgaat met uw onrecht. En wijzelf nodigen u uit om te doen wat God welgevallig is. En hoewel wij op grond van de brief van uw grote en alom beroemde keizer Adrian, uw vader, wij van u kunnen eisen om de rechtsspraak zo in te richten als wij van u verlangd hebben, hebben wij toch dit verzoek gedaan en deze uitleg gegeven. Niet vanwege het besluit van Adrian, maar omdat wij weten dat wat wij vragen eerlijk is. Wij hebben een kopie van de brief van Adrian bijgevoegd, zodat u weet dat wij de waarheid hierover spreken. En de kopie luidt als volgt:

'Brief van Adrian over de Christenen'

Ik heb de aan mij gerichte brief van uw voorganger Serenius Granianus ontvangen, een erg vermaarde man, en deze woordenwisseling wil ik niet in stilte voorbij laten gaan, anders zouden onschuldige personen nog lastiggevallen worden, en worden aanklagers in staat gesteld om schurkenstreken uit te halen. Dus, als de inwoners van uw provincie blijven bij hun verzoek om de Christenen in een bepaalde rechtbank aan te klagen, dan verbied ik hen dat niet. Maar ik sta hen niet toe om het louter bij verzoeken en kreten te laten. Want het is veel eerlijker, als iemand een beschuldiging in wil brengen, dat u deze beoordeeld. Als wie dan ook een beschuldiging inbrengt, en bewijs levert dat iemand iets doet dat tegen onze wetten ingaat, dan moet u de straf bepalen op basis van de zwaarte van de overtreding. En hierop, bij Hercules, moet u vooral letten, dat als iemand door louter te lasteren een beschuldiging tegen een van deze personen uit, dan moet u hem zwaardere straffen toebrengen, in verhouding tot zijn slechtheid.

Brief van Antonius aan de algemene vergadering van Asia.

De keizer Caesar Titus Aelius Adrianus, Augustus, Pius, opperpaus, in het vijftiende jaar van zijn troonsbestijging. Voor de derde keer consul, vader des vaderlands, aan de algemene vergadering van Asia, gegroet! Ik zou denken dat de goden zelf zorg zouden dragen voor het feit dat dit soort overtreders niet zouden ontsnappen. Want als zij de macht hadden, dan zouden zij liever zelf degenen die hen weigeren te vereren straffen. Maar u bent het die deze personen lastigvalt, en beschuldigt alsof zij er de mening van atheïsten op nahouden, ook beschuldigt u hen over bepaalde andere zaken die wij niet kunnen bewijzen. Het zou hen juist tot voordeel strekken als zij zouden denken te sterven voor datgene waarvan zij beschuldigd worden, en zij winnen het van u als liever hun leven wordt verspild dan dat zij zich gehoorzaam voegen naar wat u van hen eist. En wat betreft de aardbevingen die al gebeurd zijn en nu plaatsvinden, past het niet dat u ons daaraan herinnerd, steeds als die voorkomen de moed verliezend, zet liever uw gedrag tegenover dat van deze mensen, want zij hebben een veel

groter vertrouwen in God dan dat u zelf heeft. En u lijkt werkelijk op dat soort momenten de goden te negeren, en u veronachtzaamt de tempels, en toont geen teken van het aanbidden van God. En dus bent u jaloers op hen die Hem wel dienen, en vervolgt hen ten dode toe. Over dit soort personen schreven ook enkele andere provinciebestuurders aan mijn meest goddelijke vader. Aan hen schreef hij dat zij dit soort personen geheel niet lastig moeten vallen, behalve als bleek dat zij probeerden om iets tegen het Romeinse bestuur te bewerken. Ook aan mijzelf hebben velen berichten gestuurd over dit soort personen, aan wie ik in navolging van het oordeel van mijn vader geantwoord heb. Maar als iemand een zaak tegen wie dan ook van die klasse in te brengen heeft, alleen op eigen titel, laat zo'n aangeklaagde persoon dan vrijgesproken worden van de beschuldiging, al werd bevonden dat het er zo een is. Maar laat de aanklager het recht niet ontlopen.

[Brief van Marcus Aurelius aan de Senaat waarin hij getuigt dat de Christenen het gevolg van zijn overwinning waren.](#)

De keizer Caesar Marcus Aurelius Antonius Germanicus, Parthicus Sarmaticus, aan het volk van Rome en aan de heilige Senaat, gegroet! Ik heb mijn grote plan aan u uitgelegd, en welke winst ik aan de grenzen van Duitsland behaald heb, met veel inzet en lijden, vanwege de omstandigheden waarbij ik door de vijanden omsingeld was. Ikzelf zat ingesloten in Carnuntum,¹¹⁷ opgesloten door 74 cohorten,¹¹⁸ negen mijl verderop. En de vijand kwam dichterbij, de verkenners deden er verslag van, en onze generaal Pompeianus toonde ons dat er vlakbij ons (nog) een gemengde massa van 977.000 man was, wat wij zelf ook zagen. Ik was dus ingesloten door dit geweldige leger, slechts omringd door een bataljon van het eerste, tiende dubbele en marinelegioen. Mijn eigen positie en leger in ogeschouw nemend, tegenover de geweldige menigte aan barbaren en van de vijand, wendde ik mijzelf snel aan het gebed tot de goden van mijzelf en mijn land. Maar omdat ik door hen negeerd werd, ontbood ik degenen die Christenen onder ons genoemd werden. En na onderzoek gedaan te hebben, ontdekte ik dat het er erg veel waren, een groot aantal van hen en ik viel woedend uit tegen hen, wat totaal niet gepast was, want hierna leerde ik hun kracht kennen. Daarom begonnen zij de strijd, niet met het klaar maken van hun wapens, of uitrusting, of jachthoorns, want zij hebben een hekel aan dit soort voorbereidingen vanwege het geweten dat zij naar hun God toe in zich dragen. Daarom is het aannemelijk dat degenen waarvan wij aannemen dat het atheïsten zijn, God als hun heersende Macht hebben, in hun geweten verankerd. Want zichzelf op de grond geworpen hebbend, baden zij niet alleen voor mij, maar ook voor het hele leger dat daar stond, dat zij bevrijd zouden worden van de aanwezige dorst en honger.

Want al vijf dagen hadden wij geen water, omdat er niets was. Want wij waren in het hart van Duitsland, en in vijandelijk gebied. En gelijktijdig met het zichzelf op de grond werpen, en hun bidden tot God (een God waar ik geen weet van heb), stortte er water vanuit de hemel over ons heen, superververfrissend koel, maar op de vijanden van Rome een vernietigende hagel. En onmiddellijk ervoeren wij de aanwezigheid van God die op het gebed volgde, een onverslaanbare en onvernietigbare God. Op grond hiervan, laten wij degenen die Christen zijn dus vergeven, zodat zij niet bidden voor of een dergelijk wapen tegen onszelf gebruiken. Het is mijn advies dat zo'n persoon niet aangeklaagd wordt vanwege de grondslag dat hij een Christen zou zijn. Maar als iemand de beschuldiging inbrengt tegen een Christen dat hij een Christen is, dan verlang ik dat duidelijk moet worden of degene die als Christen beschuldigd wordt, en belijdt dat hij zo iemand is, voor niets anders dan dit wordt aangeklaagd, dat hij dus een Christen is. In dat geval moet de aanklager levend verbrand worden. En ik verlang ook dat degene die met het bestuur van de provincie belast is de Christen niet lastig zal vallen, wie zoiets belijdt en bevestigd moet geseponeerd worden, ook zal hij niet doorverwijzen. En ik verlang dat dit alles in een decreet van de Senaat wordt bevestigd. En ik eis dat dit edict gepubliceerd wordt in het Forum van Trajanus, zodat het gelezen kan worden. De prefect Vitrasius Pollio zal ervoor zorgen dat het vertaald wordt naar alle provincies in de omtrek, en dat niemand die er gebruik van wil maken of het in bezit wil hebben gehinderd wordt om een kopie van het document dat ik nu publiceer te hebben.

- ¹ Naar het Nederlands vertaald door Jim Sabelis op basis van de Engelse vertaling van Marcus Dods en George Reith. Bron: Ante-Nicene Fathers, Volume 1. Alexander Roberts, James Donaldson, and A. Cleveland Coxe. (Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1885.)
- ² Of 'vroom' 'heilig'
- ³ Of 'redelijk'
- ⁴ Twee rechtvaardige zonen van Zeus en Europa, Rhadamantys spreekt recht over wie de onderwereld betreden
- ⁵ Mattheüs 5:27-30; Mattheüs 18:9; Markus 9:47
- ⁶ Mattheüs 19:12
- ⁷ Mattheüs 9:13b (Hebreeuwse versie)
- ⁸ Lukas 6:32,33
- ⁹ Mattheüs 5:43,44,46; Lukas 6:27,28
- ¹⁰ Mattheüs 5:42; Lukas 6:29,30
- ¹¹ Lukas 6:30-34
- ¹² Mattheüs 6:19-21
- ¹³ Mattheüs 16:26
- ¹⁴ Lukas 6:35,36
- ¹⁵ Mattheüs 5:43-48
- ¹⁶ Mattheüs 6:24-34
- ¹⁷ Lukas 6:45
- ¹⁸ Mattheüs 6:1,4,18
- ¹⁹ Mattheüs 5:22
- ²⁰ Mattheüs 5:38-41; Lukas 6:29
- ²¹ Mattheüs 5:16
- ²² Mattheüs 5:34-37; Jakobus 5:12
- ²³ Mattheüs 4:10; Markus 12:29,30; Lukas 10:27;
- ²⁴ Barnabas 19:2a
- ²⁵ Mattheüs 19:16,17; Markus 10:17,18; Lukas 18:18,19
- ²⁶ Mattheüs 7:21
- ²⁷ Johannes 6:38-40
- ²⁸ Mattheüs 7:22,23 (Hebreeuws)
- ²⁹ Lukas 13:25-28
- ³⁰ Mattheüs 7:15-20; Lukas 3:9; 6:43-46
- ³¹ Mattheüs 22:17-21; Markus 12:14-17
- ³² Lukas 12:48
- ³³ Mensen die zich aan een demon verbinden, zoals bijvoorbeeld een demon die zich in de vorm van een kat aan een heks bindt
- ³⁴ Markus 10:27; Lukas 18:27
- ³⁵ Mattheüs 10:28; Lukas 12:5
- ³⁶ Een leerling van Zoroaster, stichter van het Zoroasme, Hystaspes werd in de Grieks Romeinse tijd voorgesteld als een apocalyptische profeet.
- ³⁷ De jongen waar keizer Hadrianus een relatie mee had en die op 19 jarige leeftijd in de Nijl verdonk.
- ³⁸ Of Barchochebas
- ³⁹ Bijzonder dat hier niet 4000 jaar genoemd wordt omdat dit logischerwijs volgt op de jaartallen daarna, dit jaar past beter in de totaal 6000 jaar die de profeten aanhouden voor deze tijd en de 4000 jaar na Adam dat Jezus gekomen is..
- ⁴⁰ Genesis 49:10,11, (Septuagint/ LXX) De heersstaf zal Juda niet verlaten hebben, ook de wetgever die tussen zijn voeten is niet, totdat de Rustgever (Messias) gekomen is, Die de volken gehoorzaam zijn. Als waker de wijnstok opbindend, ook tot een aanfluiting van die zonen van ons, waste hij zijn kleren in de wijn, en zijn kleding in het bloed dat vrucht draagt. (EVH; eigen vertaling Hebreeuws)
- ⁴¹ [zij hadden een wetgever] gaat in de Engelse vertaling aan deze zin vooraf, maar likt niet logisch
- ⁴² Jesaja 11:1 LXX; Toen kwam er een twijg uit de afgehakte boomstronk van Isaï (ik besta) voort, een groene scheut zal vanuit zijn wortels vrucht gedragen hebben. (EVH; eigen vertaling Hebreeuws)
- ⁴³ Jesaja 11:10 LXX; Op die dag gebeurde het dat de Wortel van Isaï (ik besta) rechtop staat, als een banier voor de samenlevingen. Volken zullen op zoek naar Hem gegaan zijn en Zijn rust was geweldig. (P) (EVH)
- ⁴⁴ Jesaja 7:14 LXX; 14. Daarom zal de Heer zelf u een teken gegeven hebben: 'Kijk, de maagd is zwanger en baart een zoon en Zijn Naam was Immanuel (God is met ons). (EVH)
- ⁴⁵ Mattheüs 11:20,21. Terwijl hij hierover in zijn hart nadenkt, kijk, dan verschijnt een engel aan hem in een droom die zegt: 'Jozef, zoon van David, wees niet bang om Mirjam tot vrouw te nemen omdat zij zwanger is door de Heilige Geest. Zij zal een Zoon baren en u moet Hem Jezus 'YaHWeH is Hij' (Yehu) noemen, Hij zal mijn volk redden van hun slechtheid.' (EVH); Lukas 1:30-33. En de Engel heeft tegen haar gezegd: 'Vrees niet Mirjam, want u heeft genade bij God gevonden. En kijk, u zult in uw baarmoeder zwanger worden en een zoon voortbrengen, en Zijn Naam zult u Jezus noemen. Deze zal groot zijn en Zoon van de Allerhoogste genoemd worden. En de Heer God zal Hem de troon van zijn voorvader David geven, en Hij zal voor eeuwig als Koning over het huis van Jakob regeren en aan Zijn koninkrijk zal geen einde komen.'
- ⁴⁶ Micha 5:2 LXX of 5:1 'En u Bethlehem (broodhuis), Efratha (vruchtbare ashoop)! U bent de minste onder de duizenden van Juda. Vanuit u zal Hij tot mij gekomen zijn om heerser over Israël te zijn. Zijn oorsprong is vanaf het begin, in de voorbije dagen van de eeuwigheid.' (EVH)
- ⁴⁷ Ca. 6,5 km
- ⁴⁸ Jesaja 9:6a LXX; Want er werd een kind bij ons geboren, een Zoon aan ons gegeven en de heerschappij zal op Zijn schouders gerust hebben. (EVH)
- ⁴⁹ Jesaja 65:2 LXX; De hele tijd strekte ik mijn handen uit naar een opstandig volk dat een weg bewandelt die niet goed is, zoals ze dat zelf bedenken. (EVH)
- ⁵⁰ Jesaja 58:2 LXX (Dag aan dag zoeken zij mij, en willen mijn wegen leren kennen. Als een volk dat rechtvaardig zou handelen en de geboden van hun God niet verloochende! Nu vragen zij mij een rechtvaardig oordeel, en zij verlangen om God dicht te naderen.) Maar zelf zullen zij dagelijks hun toevlucht bij mij gezocht hebben en verlangd hebben om mijn wegen te kennen. Als een volk dat rechtvaardig handelde en de voorschriften van hun God niet verzaakte, hebben zij mij om rechtvaardige voorschriften gebeden, zij hebben ernaar verlangd om dichtbij God te zijn.'
- ⁵¹ Psalm 22:16b LXX, (zij doorstaken mijn handen en voeten); Want honden hadden mij omringd, een kwaadwillige groep omsingelde mij, als de voor en achterpoten van een leeuw. (EVH)
- Psalm 22:18 LXX; Zij zullen mijn kleding onder elkaar verdeeld hebben en het lot over mijn jas geworpen hebben. (EVH)
- ⁵² Mattheüs 26:68; Lukas 22:64
- ⁵³ Justin verward Zacharia hier met Sefanja
- ⁵⁴ Zacharia 9:9 LXX; 'Juich krachtig, dochter van Sion! Hef de overwinningskreet aan, dochter van Jeruzalem! Kijk, uw Koning zal naar u toe gekomen zijn, rechtvaardig en bevrijdend is Hij, nederig en rijdend op een ezel, ja op een mannetjesesel, de zoon van een ezelin.' (EVH)
- ⁵⁵ Jesaja 1:2-4 LXX; Luister hemelen, ja luister aandachtig aarde, want YaHWeH sprak: 'Ik liet zonen opgroeien en voedde ze op, maar zij braken met mij. Een stier herkende zijn eigenaar toch? En een ezel de voerbak van zijn meester? Maar Israël gaf geen herkenning, mijn volk toonde geen belangstelling.' O wee! Dit zondige volk, het volk met een ernstige schuld, het nageslacht van boosdoeners, die verpeste zonen! Zij verlieten YaHWeH persoonlijk en minachtten de Heilige Israëls persoonlijk! Zij vervreemden, ze zijn achteropgeraakt. (EVH)
- ⁵⁶ Jesaja 66:1 LXX; Dit zei YaHWeH: 'De hemel is mijn troon en de aarde de poef voor mijn voeten. Waar is

dan het huis dat u voor mij gebouwd zult hebben? Waar is mijn rustplaats dan?' (EVH)

⁵⁸ Naar Jesaja 1:11-15 LXX; 'Waarom brengt u mij zoveel slachtoffers?' Heeft YahWeH gezegd, 'ik kreeg mijn buik vol van die brandoffers en rammen! Ook in het vet van het mestvee en in het bloed van stieren, lammetjes en (hoofd)rammen schiep ik geen genoeg! Als u gekomen zult zijn om mijn aanblik te zien, wie eiste het dan uit uw handen op om mijn voorhoven te betreden? U zult geen waardeloze slachtoffers gebracht hebben, de geur ervan vind ik vreselijk, de nieuwe maansdagen en sabbatten en het aanroepen van God in de samenkomsten heb ik niet verdragen, die samenkomsten zijn afgoderij. Mijn ziel haatte uw nieuwe maansfeesten en samenkomsten, zij waren mij tot last en ik werd het verdragen ervan moe. Dus als u uw handen omhoog heft, dan zal ik mijn ogen voor u gesloten houden. Ook als u het gebed zult blijven herhalen, dan luisterde ik niet, want uw handpalmen zaten vol met bloed.'

⁵⁹ Jesaja 58:6,7 LXX; 'Is dit niet het vasten waar ik voor gekozen zal hebben; om de boeien van de goddeloosheid los te maken, de banden van het juk los te knopen, de onderdrukten in vrijheid weg te sturen en elk juk losgerukt te hebben? Is het niet om uw brood samen met de hongerigen te breken, dat u de afgedwaalden naar huis meegebracht zult hebben, de naakte van kleding voorzag en u uzelf niet voor uw eigen familie zou verbergen?' (EVH)

⁶⁰ Jesaja 65:2

⁶¹ Jesaja 50:6-8a LXX; Mijn rug gaf ik aan de zweep en mijn wangen aan hen die mijn baard plukken. Mijn gezicht draaide ik niet weg voor smadelijk spugen. De Heer YahWeH zal mij te hulp gekomen zijn, daarom schaamde ik mij niet en zette ik een keihard gezicht op, want ik zal geweten hebben dat ik mij niet hoeft te schamen. Dichtbij Hem Die mij vrijspreekt, wie wil met mij het conflict aangegaan zijn? (EVH)

⁶² Naar Psalm 22:16b-19

⁶³ Psalm 109:25 LXX; Daarom werd ik door hen veracht, zij hebben mij gezien en hun hoofd geschud. (EVH)

⁶⁴ Psalm 42:10 LXX; Door mijn lichaam te verbrijzelen hoonden mijn vijanden mij, de hele dag zeggen ze tegen mij: 'Waar is uw God?' (EVH)

⁶⁵ Mattheüs 27:40; Markus 15:30; Lukas 23:37 en 39

⁶⁶ Jesaja 2:3b,4 LXX; Want de Torah (wet) zal vanuit Sion voortgekomen zijn en het Woord van YahWeH vanuit Jeruzalem. Te midden van de samenlevingen sprak Hij recht en oordeelde vele volken. Daarna sloegen zij hun zwaarden tot ploegscharen en hun speren tot hooivorken. Geen samenleving zal het zwaard nog tegen een ander volk opgeheven hebben en de oorlog zullen zij niet meer geleerd hebben. (EVH)

⁶⁷ Letterlijk: 'De mond heeft wel gezworen, maar de geest heeft niet gezworen.'

⁶⁸ Psalm 19:2-5 LXX; Dag aan dag zullen woorden uitgestort worden en nacht op nacht zal leerstof uitgelegd zijn. Zonder te spreken, zonder woorden, geen stem die er klonk. Hun richtsnoer werd over heel de aarde uitgerold, hun thema's tot de uiteinden van de wereld. Voor de zon zette Hij een verheven tent op. Als een bruidegom die zijn slaapkamer uitkomt is hij, hij zal zo blij als een sterke sporter die een race loopt geweest zijn. (EVH)

⁶⁹ Psalm 1 en 2 LXX; Hoe blij is de man die niet op advies van de goddelozen wandelde, die niet stond op de weg van zondaars en niet op de stoel van spotters zat. Kijk! Omdat hij zich in de wet van YahWeH verheugt en Zijn wet dag en nacht zorgvuldig overdacht zal hebben. Want hij zal als een langs waterlopen geplante boom opgekomen zijn, zal zonder dat het blad afgevallen is op tijd zijn vrucht gedragen hebben, en alles wat hij doet zal iets goeds opgeleverd hebben. Zo vergaat het de goddelozen niet, want kijk! Zij zullen als door de wind verstrooid kaf geweest zijn. Daarom

zullen de goddelozen tijdens het oordeel niet staande gebleven zijn, of de zondaars in de menigte van rechtvaardigen. Want YahWeH ziet de levensweg van de rechtvaardigen en dat de levensweg van de goddelozen verloren zal zijn gegaan.

Psalm 2; Waarom waren de andere volken zo woest en zullen de plannen van de volken zo waardeloos gebleken zijn? De koningen van de aarde zullen zich opgesteld hebben en de aanzienlijken groepeerden zich samen tegen YahWeH en Zijn Messias. 'Zodat wij ons van Hun bestraffende onderwijs losgerukt zullen hebben en wij Hun banden van ons afgeworpen zullen hebben!' Hij Die in de hemel woont zal hen uitgelachen hebben, de Heer zal hen bespot hebben. Dan zal Hij vanuit Zijn boosheid tot hen gesproken hebben en in Zijn brandende woede zal Hij snel gehandeld hebben. 'Want ik heb mijn gezalfde Koning op de geheiligde berg Sion!' Ik zal de wetsbepalingen van YahWeH herhaald hebben, Hij zei tegen mij: 'U bent mijn Zoon, nu bracht ik U voort. Vraag het mij en ik zal U de samenlevingen als erfdeel gegeven hebben, de uiteinden der aarde tot bezit. Als met een ijzeren staf zult u ingeslagen hebben, het geboetseerde vat aan stukken geslagen hebben.' 'Handel nu verstandig koningen, laat u vermanen rechters van de aarde. Werk uit diep ontzag dienstbaar voor YahWeH, sidder en beef. Kus de Zoon zodat Hij niet kwaad op u geweest zal zijn en u op deze levensweg omgekomen zult zijn, want Zijn boosheid zal al om iets kleins gewekt zijn, gelukkig is iedereen die zijn toevlucht bij Hem zoekt.' (EVH)

⁷⁰ Psalm 96:1-10 LXX, let op dat voor 'boom' in het Hebreeuws, 'rechtmatigheid' staat. Zing voor YahWeH, kniel voor Zijn Naam, breng iedere dag het goede nieuws van Zijn Yeshua (redding). Verkondig Zijn overvloed onder de samenlevingen, Zijn wonderen onder alle volken. Want YahWeH is groot en zeer aan te bevelen, Hij is gevreesd boven alle goden. Want alle goden van de volken zijn nergens goed voor, maar YahWeH maakte de hemelen. Majesteit en pracht straalt Hij uit, macht en luister in Zijn heiligdom. Families uit de volken, geef aan YahWeH, geef overvloed en macht aan YahWeH! Geef YahWeH de eer voor Zijn Naam, breng een vrijwillig geschenk en kom Zijn besloten tuinen binnen. Buig u neer voor de prachtige heiligheid van YahWeH, dans in Zijn aanwezigheid heel de aarde. Spreek onder de samenlevingen: 'YahWeH regeerde! Ook de wereld zal stabiel gemaakt zijn, zij zal onbewogen geworden zijn, Hij zal de volken rechtmatig bestuurd hebben.' (EVH)

⁷¹ In werkelijkheid 1000 jaar.

⁷² Genesis 2:16,17: 16. Toen heeft YahWeH God het volgende gebod aan de mens gegeven: 'Natuurlijk zult u van elke boom in de tuin gegeten hebben, maar van de boom van kennis van goed en kwaad zult u niet gegeten hebben, want op de dag dat u daarvan eet zult u zeker gestorven zijn.'

(Jasher 1:16. YahWeH keerde zich dus niet naar het offer van Kaïn en verbond zich er niet mee, want hij had kwalitatief slechte vruchten uit de aarde naar YahWeH toe gebracht. Kaïn werd hierdoor jaloers op zijn broer Abel en hij zocht naar een gelegenheid om hem te doden.) Genesis 4:6,7; Toen heeft YahWeH tegen Kaïn gezegd: 'Waarom werd u zo boos en veranderde uw gezicht zo bedrukt? Is het niet beter om het (offer) goed en waardig gemaakt te hebben? Want als u het niet goed hebt gemaakt, dan ligt de zonde op de loer, en zijn verlangen gaat naar u uit, maar u zult daarover geheerst hebben.'

⁷³ Jesaja 1:16-20 LXX; 'Was uzelf, reinig uzelf, verwijder uw kwade praktijken voor mijn ogen, stop met het aandoen van kwaad. Leer om gezond te maken, onderzoek wat een rechtvaardig oordeel is, sta rechtop tegen de verdrukker, voor het recht van de wees en strijd in de rechtszaak voor de weduwe. (S)

- Kom op zeg ik u! Dan zullen wij samen overlegd hebben,' heeft YahWeH gezegd, 'al zouden uw zonden scharlakenrood geweest zijn, zij zullen zo wit als sneeuw geworden zijn. Al zijn zij zo rood als een rode vrazuchtige made geworden, zij zullen als witte wol geworden zijn. Als u dit aanvaard zult hebben en luisterde, dan zult u het goede van het land gegeten hebben. Maar als u het afgewezen zult hebben en ongehoorzaam werd, dan zult u door het zwaard verslonden zijn,' dat zei de Mond van YahWeH. (S) (EVH)
- ⁷⁴ Psalm 110:1-3; LXX; Een openbaring van YahWeH aan mijn Heer: 'Zit aan mijn rechterhand totdat ik Uw vijanden als een voetbank voor Uw voeten gemaakt zal hebben. De scepter van Uw macht zal YahWeH vanuit Sion uitgestrekt hebben. Heers te midden van Uw vijanden! Uw volk offert (zich) vrijwillig op de dag van Uw macht, van heiligheid stralend. Vanuit de baarmoeder in de vroege ochtend, voor U, de jeugdige dauw.' (EVH)
- ⁷⁵ Jesaja 64:10-12; LXX; 'Uw heilige steden werden een woestenis, Sin werd een wilde vlakke, Jeruzalem is verwoest. Ons heilig en prachtig huis, waar onze vaders U prezen werd afgebrand en alles waar ons hart naar uitging werd een ruïne. YahWeH, zult u zich hierover bedwongen hebben, zult u zich stilgehouden hebben en ons bovenmatig vernederd hebben?' (S) (EVH)
- ⁷⁶ Jesaja 1:7 LXX; Uw aarde is een woestenis, uw steden zijn door vuur verbrand. Het land dat u voor u ziet wordt door buitenlanders verteerd, de vreemdelingen die het ondersteboven keren verwoesten het. (EVH)
- ⁷⁷ Jesaja 35:5,6a LXX; Dan zullen de ogen van de blinden geopend zijn en ook de oren van de doven zullen opengezet zijn. Dan zal de lamme als een hert gesprongen hebben en zal de tong van de stomme gezongen hebben. (EVH)
- ⁷⁸ Jesaja 26:19 LXX; Uw doden zullen opnieuw geleefd hebben, ook mijn lijk zal met hen zijn opgestaan. (EVH)
- ⁷⁹ Jesaja 57:1,2a LXX; vs 1 en 2 'De rechtvaardige verloor het, waar is degene die dit aan het hart gaat? Trouwe mannen worden verzameld, waar is degene die onderscheidt dat de rechtvaardige vanwege het zien van het kwaad verzameld wordt? Hij zal in vrede binnengegaan zijn, rust op zijn bed gevonden hebben en wandelt in het rechte spoor.' (EVH)
- ⁸⁰ Jesaja 53:8 LXX; Vanwege Zijn vernedering werd het oordeel weggenomen, wie zal Zijn afkomst overdacht hebben? Want Hij werd uit het land van de levenden gestoten. De plaag vanwege de opstand van mijn volk is op Hem. (EVH)
- ⁸¹ Jesaja 65:1-3a LXX; 'Ik werd geraadpleegd door wie daar niet om vroegen, ik werd gevonden door wie daar niet naar zochten, ik zei: 'Kijk ik ben er! Kijk ik ben er!' Naar een volk dat mijn Naam niet aanriep. De hele tijd strekte ik mijn handen uit naar een opstandig volk dat een weg bewandelt die niet goed is, zoals ze dat zelf bedenken. Een volk dat mij voortdurend in mijn gezicht provoceert,' (EVH)
- ⁸² Jesaja 5:20 LXX; Wee hen die van het kwaad zeggen dat het goed is, en dat het goede slecht is, wie de duisternis als licht beschouwen en het licht als duisternis. Wie het bittere zoet vinden en het zoete bitter! (S) (EVH)
- ⁸³ Jesaja 52:13-53:8a LXX; 'Kijk, mijn Dienaar zal inzicht verschaft hebben, Hij zal opgekomen zijn en werd ontzettend hoog opgeheven. Die boven velen geschonden en juist zo verguisd was onder de mensen, met het uiterlijk en de gestalte van de kinderen van Adam. Juist zo zal Hij vele volken doen schrikken. Vanwege Hem zullen koningen verstomd zijn, dat wat hen niet verteld was zagen zij dan en waar zij niet naar luisterden bekeken zij dan nauwgezet.'

- Jesaja 53. Wie geloofde ons verslag en aan wie werd de macht van YahWeH geopenbaard? Want voor zijn ogen zal Hij als een twijgje uitgebot zijn, als een wortel uit de droge grond. Zonder gedaante of schoonheid die wij opgemerkt zouden hebben. Het was niet Zijn verschijning waarom wij naar Hem verlangd zouden hebben. Veracht en door de mensen afgewezen, een gekweld man, bekend met ziekte. Men verbergt het gezicht voor Hem, door zijn verachting hadden wij Hem niet op waarde geschat. Toch nam Hij onze ziekten weg en droeg Hij onze kwellingen. Maar wij achtten Hem door God geslagen en vernederd. Toch is Hij voor onze overtredingen doorboord en door onze slechtheid gekneusd. De straf voor onze vrede op zich nemend en via Zijn striemen werden wij genezen. Wij dwaalden allemaal af als schapen, ieder mens ging zijn eigen weg. YahWeH bemiddelde geheel onze eigen zonde via Hem. Hij werd vernederd en uitgegoten, maar zal Zijn mond niet opgedaan hebben. Als een Lam zal Hij naar de slachtbank geleid zijn en zoals een ooi stom is voor haar scheerders, zo sprak Hij geen woord. Vanwege Zijn vernedering werd het oordeel weggenomen...'
- ⁸⁴ Jesaja 53:8a-12 LXX; Want Hij werd uit het land van de levenden gestoten. De plaag vanwege de opstand van mijn volk is op Hem. Hij zal Zijn graf aan de goddelozen toegewezen hebben en Hij is tijdens Zijn dood bij de rijken. Hoewel Hij geen geweld had gepleegd en er geen bedrog in Zijn mond is. Maar het was YahWeH veel waard om Hem te breken, dat Hij ziek werd, om Zijn ziel schuldig verklaard te hebben, zo zal Hij de vrucht ervan gezien hebben. Hij zal Zijn dagen verlengd hebben en het verlangen van YahWeH zal onder Zijn hand gebloed hebben. 'Hij zal het zwoegen van Zijn ziel gezien hebben en voldaan geweest zijn. Door Zijn kennis zal mijn Dienaar, de Rechtvaardige, velen rechtvaardig verklaard hebben, hun zonde zal Hij gedragen hebben. Daarom zal ik Hem laten delen met de voornaamsten en met de sterken zal Hij de buit verdeeld hebben, omdat Hij Zijn ziel tot aan de dood blootlegde en onder de misdadigers werd gerekend. Hij maakte de zonden van velen ongedaan en voor de misdadigers zal Hij in de plaats gestaan hebben.' (S)
- ⁸⁵ Psalm 24:7-10; Haal de voorkant van de (hemel)poorten op, haal de verborgen deuren weg, want dan zal de glorieuze Koning binnengekomen zijn. Wie is deze glorieuze Koning? YahWeH, machtig en sterk! YahWeH, sterk in de strijd! Haal de voorkant van de (hemel)poorten op, haal de eeuwige deuren op, en de glorieuze Koning zal binnengekomen zijn! Wie is deze glorieuze Koning? YahWeH der heerscharen, Hij is de glorieuze Koning! Selah.
- ⁸⁶ Jeremia 4:12;13 LXX (Een vervullende Geest zal naar mij toe komen, maar nu zal ik oordelen tegen hen uitspreken. Kijk, Hij komt op als een wolk, en Zijn strijdswagens als een wervelwind, Zijn paarden zijn sneller dan arenden, wee ons want wij zijn beklagenswaardig!); 'De volle Geest van God zal voor mij opgekomen zijn, nu zal ook ik oordelen over hen geveld hebben. Kijk, als een wolkenmassa zal Hij opgekomen zijn, als een orkaan. Zijn wagens en paarden waren sneller als arenden. 'Wee ons, want wij werden vernietigd!' zie ook Daniël 7:13 LXX; 'Ik bleef naar het nachtvisioen kijken en kijk! Samen met de bewolking aan de hemel kwam (Iemand) als een Mensenzoon aan, tot bij de Eerbiedwaardige van dagen beneden, en in het oosten ontmoette Hij Hem.' (EVH)
- ⁸⁷ Naar Ezechiël 37: 3-10; En Hij heeft tegen mij gezegd: 'Mensenzoon, deze botten zullen herleefd hebben!' En ik heb gezegd: 'Heer YahWeH, U wist dat.' Toen heeft Hij tegen mij gezegd: 'Profeteer tegen deze botten en dan zei u: 'Verdorde beenderen, luister naar het Woord van YahWeH, dit zei de Heer YahWeH tegen deze botten: 'Kijk, ik breng Geest bij

- u binnen en dan herleefde u, dan gaf ik u spieren, trok er vlees overheen en gaf u de Geest, zodat u herleefde, dan wist u dat ik YahWeH ben.''' Dus profeteerde ik wat mij opgedragen was en terwijl ik profeteer was er een stem en kijk, een aardbeving! De botten zijn bij elkaar gekomen, het ene bot tegen het andere. Terwijl ik keek, kijk! Er kwamen spieren op en groeide vlees op hen en Hij heeft de huid er van bovenaf overheen getrokken, al is er nog geen geest in hen. En Hij heeft tegen mij gezegd: 'Profeteer tegen de Geest, profeteer mensenzoon, dan zei u tegen de Geest: 'Dit zei de Heer YahWeH: 'Kom uit de vier windrichtingen, kom Geest en blaas over deze gedoden, zodat zij herleefd zullen hebben.''' Dus profeteerde ik wat Hij mij geboden had en de Geest is in hen gekomen zodat zij herleefden en ze zijn op hun voeten gaan staan, een geweldig groot leger. (S)*
- ⁸⁸ *Jesaja 45:23 LXX; Ik zwoer bij mijzelf en het werd waarachtig door mijn mond gesproken, het Woord, en Hij zal niet teruggekeerd zijn totdat elke knie zich gebogen zal hebben en elke tong bij mij gezworen zal hebben. (EVH)*
- ⁸⁹ *Jesaja 66:24 LXX; 'Dan trokken zij verder en zagen de lijken van de mensen die tegen mij opstaan. Want hun worm zal niet gestorven zijn en hun vuur zal niet geblust zijn, dan waren zij weerzinwekkend voor alle vlees.' (EVH)*
- ⁹⁰ *Naar Zacharia 6:1-8; En ik heb mijn ogen weer opengedaan en gekeken, en kijk, vier strijdagens komen tussen twee bergen uit, de bergen zijn koperachtige bergen. De voorste strijdwagen met rossige paarden en de volgende strijdwagen met zwarte paarden. De derde strijdwagen met witte paarden en de vierde strijdwagen met krachtige gespikkelde paarden. En ik heb gereageerd en tegen de Engel die met mij spreekt gezegd: 'Wat betekenen zij Meester?' En de Engel heeft geantwoord en tegen mij gezegd: 'Dit zijn vier geesten uit de hemelen die vanuit hun standplaats naast de Heer van heel de aarde optrekken Die met de zwarte paarden gaat rechtstreeks naar het land van het Noorden.' De witte ging erachteraan en de gestippelden gingen naar het land in het Zuiden. En de sterke gingen door en zijn stapvoets op zoek gegaan, rondwandelen over de aarde. Want Hij heeft gezegd: 'Ga en trek de aarde over,' dus zijn zij de aarde overgetrokken. En Hij heeft mij geroepen en mij een belofte gedaan, sprekend: 'Let op degenen die naar het Noordelijke land vertrekken, mijn eigen Geest zorgde in het Noordelijke land voor rust.' (S) (EVH)*
- ⁹¹ *Naar Zacharia 12:9-14; 'Dan gebeurde het op die dag dat ik verlangd zal hebben om specifiek alle samenlevingen die tegen Jeruzalem optrekken te verwoesten. Dan stortte ik de Geest van genade en intens gebed uit over het huis van David en wie in Jeruzalem wonen. Dan keken zij naar mij, precies degene die zij doorstoken hebben, en rouwden zij om Hem, alsof zij rouwen om hun enige zoon, en zijn zij zo verbittert als dat men verbittert om een eerstgeborene kan zijn. Op die dag zal het jammer in Jeruzalem geweldig geweest zijn, zoals het jammer van Hadad Rimmon (de machtige zelfverheffer) in het dal van Meggido (de menigten). En de families van de aarde huilden, per familie afzonderlijk, de familie van het huis van David (de geliefde) apart en hun vrouwen apart, de familie van het huis van Nathan (de gever) apart en hun vrouwen apart. De familie van het huis van Levi (verbonden*
- apart en hun vrouwen apart. De familie van Shimmi (beroemd) apart en hun vrouwen apart. Alle families die over zijn, de ene familie los van de andere familie, en ook hun vrouwen staan apart.' (S) (EVH)*
- ⁹² *Of heidenen*
- ⁹³ *Jesaja 54:1 LXX; 'Wees blij onvruchtbare die niet baarde, breek uit in gejuich en schreeuw het uit wie geen weeën had, want zij die verlaten is heeft meer zonen dan de getrouwde,' zei YahWeH. (EVH)*
- ⁹⁴ *Jesaja 1:9 LXX; Als YahWeH der heerscharen ons niet een paar overlevenden had nagelaten, dan waren wij als Sodom geworden, dan leken wij op Gomorra. (S) (EVH)*
- ⁹⁵ *Jeremia 9:25,26 LXX; 'Kijk, de dagen komen,' openbaart YahWeH, 'dat ik aan iedereen die de voorhuid besneden heeft een bezoek aflegde, aan Egypte en Juda, Edom en de zonen van Ammon, Moab en iedereen die de kantjes ervan afloopt, wie in de woestijn wonen. Want alle samenlevingen zijn onbesnedenen, maar de hele familie van Israël bestaat uit onbesnedenen van hart.' (S) (EVH)*
- ⁹⁶ *Genesis 49:10 LXX; zie hoofdstuk 32*
- ⁹⁷ *Psalm 19:5 LXX; zie hoofdstuk 40*
- ⁹⁸ *Klaagliedern 4:20 LXX; Resch. ῥ. De geest in onze neus, de Gezalvde van YahWeH, was in hun groeve gevangen, van wie wij gezegd hadden: 'Te midden van de samenlevingen zullen wij in Zijn schaduw geleefd hebben.' (S) (EVH)*
- ⁹⁹ *Genesis 1:1-3 LXX; Als eerste schiep God specifiek de hemelen en specifiek de aarde. De aarde was nog vormeloos, in een vacuüm, met duisternis over het aanzicht van de peilloze diepte. En de Geest van God broedt op het aanzicht van de wateren. En God heeft gezegd: 'Dat er licht bestaan zal hebben!' en het licht is verschenen. (EVH)*
- ¹⁰⁰ *De Griekse god van de duisternis, wat voor de mensen onzichtbaar is, 'donkere materie'.*
- ¹⁰¹ *Numeri 21:8 LXX*
- ¹⁰² *Genesis 1:2 LXX*
- ¹⁰³ *Citaat Plato*
- ¹⁰⁴ *Deuteronomium 32:22a LXX; 'Want door mijn woede ontbrandde een vuur en het zal tot in het diepst van het dodenrijk gebrand hebben.' (EVH)*
- ¹⁰⁵ *Johannes 3:5*
- ¹⁰⁶ *Jesaja 1:16-20 LXX; zie hoofdstuk 44*
- ¹⁰⁷ *Exodus 3:5 LXX; En Hij heeft gezegd: 'U moet niet dichterbij gekomen zijn, doe de sandalen van uw voeten, want de plaats waarop u staat is heilige grond.' (EVH)*
- ¹⁰⁸ *Jesaja 1:3 LXX; zie ook hoofdstuk 37*
- ¹⁰⁹ *Mattheüs 11:27*
- ¹¹⁰ *Johannes 1:1*
- ¹¹¹ *Genesis 15:7,9,10,11; 21:17; 22:11,15; Exodus 3:2; 23:20-23; 32:34; 33:2; Rechters 6:11,12,21,22; Psalm 34:7; 35:5,6*
- ¹¹² *Lukas 10:16; Johannes 12:44;45; 13:20*
- ¹¹³ *Exodus 3:6*
- ¹¹⁴ *1771 énoia (van 1722 /en, "betrokken bij," sterkere vorm van 3563 /noús, "verstand/geest") -, de "werkende geest," i.e. wat een persoon (letterlijk) "in gedachten" heeft (BAGD, "inzicht"); meningen, houdingen.*
- ¹¹⁵ *Of broeders*
- ¹¹⁶ *Engels heeft 'president' of voorganger, vertaling hier in lijn met Paulus die Presbiter ofwel opzichter gebruikt.*
- ¹¹⁷ *Romeinse provinciestad aan de Donau in Oostenrijk.*
- ¹¹⁸ *74 x ca 480 manschappen is ca. 35000 man*